ژیانیدا دەرناکەوێ، لەبەر ئەوە ئەمە داهێنانێکی ئەدەبییە، دوور نییە بۆ ئەوە نووسیبێتی خەڵکی بەئەهلی شەریعەتی بزانن نەک ئەهلی تەریقەت.

-٩-

لەم برە شیعرەدا بێسارانی دەرد و غەم و پەژارەی دڵی دەگێڕێتەوە:

غەمناکم غەمناک
جە جەورێ گەردوون غەمناکم غەمناک
هەر بەند مەکەوون جامەتەن چاک چاک
جە دووری یاران خاک وەسەرم خاک
مەنیشوە عەریش دوودێ ئاهێ سەرد
وەختەن جە ئاهم گەردوون بۆ وەگەرد
خوداوەند کەرەم بکەرۆ
تەفرەقەی یاران وە هەم باوەرۆ
وەرنە جە دەروون پڕ دەردێ زامەت
ئایر وارا تەن رۆیی قیامەت

واتاکەی:

غەمناکم غەمناک
لە جەوری گەردوون غەمناکم غەمناک
هەر خەریکی دادڕینی یەخەی خۆمم
لەبەر دووری یاران خاک بەسەرم خاک
هیچی وای نەماوە عەرش لە دووکەڵی ئاهی ساردم
- وەختە لەو ئاهەم گەردوون - بلەرزێ
مەگەر خوداوەند کەرەمم پێ بکا
من و یارانم لە یەکتری نزیک بکاتەوە
ئەگەرنە دەروون پڕ لە ژان و برینە
تا ڕۆژی قیامەت بەردەوامە

لەم پارچە شیعرەدا بێسارانی باس لە یاران دەکا، نەک یارێکی تاکو تەنیای دیاریکراو، ئەمە لەوانەیە بیری ئادەمزاد بۆ ماناییێکی سۆفیزمی ڕووکەش ببا، بەوەی مەبەسی لە یاران ئەو کۆمەڵە کەسانەبێ کە لە خوداوەندەوە نزیکن، هیوا و ئامانجی ئەوەیە بگاتە پلەی ئەوان، لەبەر ئەوەیە لە ئەشکەنجە و ئازاردایە تا ڕۆژی قیامەت کە بەدیدەنییان شاد دەبێ.

-١٠-

لەم پارچە غەزەلەیدا شاعیر «دووری» دەکاتە هەوێنی داهێنان و دەردی ناو دڵی دەگێڕێتەوە:

چراغ کەی بۆ کەی
جە دووری زامەن دینت کەی بۆ کەی؟
چن کۆی پڕ زامەت سارای پڕ جەوەی
چن گەدشتی چەرخ گەردوون کەردم تەی
چن چۆڵێ ئەربەت بەری بێ سامان
چن گیجێ گلاو دەریای بێ شامان
چن خار مۆغەیلان بەپایانم وەرد
پەردەی تەن شکافت سەر نە دەروون بەرد
چن روان جەفا شەوان بێداری
بێداری چەنی سەیلاتێ زاری
ئێمە بەبێ تۆ سالێوەی سەرسام
خەیاڵ چەنی دەرد بێ خاوی بێ ڕام
یانێ ئەندامم مەڕێزانە خاک
وەرنە دڵ چون گوڵ سینە کەردەن چاک

واتاکەی:

دلبەرەکەم کەی تا کەی
لەبەر دووری ڕێگە دەتوانم بتبینم؟
چەند کێو و سارای سەختم دی
چەند ڕێڕەوی چەرخی گەردوونم دی
چەند چۆڵی بێ ئاو و بێ بەر و بێ سامانم دی
چەند گیجی گلاو زەریای بێ شەپۆلم دی
چەند دڕکی مۆغەیلان (دەوەنێکە) چووە بەپێما
لە پەرەی جیگەرمدا تێپەڕیوە
چەند بەرۆژان جەفا و بەشەوان بێداری
چەند بێداری و چەند لافاوی فرمێسک
ئێمە بەبێ تۆ هەمیشە سەرسامین
چەند دەردی خەیاڵات و بێ وێڵی

خەریکە ئەندامم دەوەرێتە خاک
دڵم وەک گوڵ یەخەی دادڕیوە (شەقی بردووە)

یاری دووری نادیار بووە بەمایەی ئێش و ئازار، وەک لە حیکایەتە ئەفسانەییەکان دەیگێڕنەوە، شاعیریش گیرۆدەی ئەو یارە بووە، وەکو کوڕی ئازای لێ هاتووە هەزار سەراو و دەراو دەبینێ تا کڵاوی سەخری جینی یا بەرماڵەکە یا دوڕومرواریبیەکە دەست دەخا کەچی شاعیر لە دوای ئەم هەوڵ و کۆششە دڵی شەق دەبا و خۆشەویستی بۆ نادۆزرێتەوە.

-١١-

لەم پارچەی شیعرەدا بێسارانی گلەیی لە هاوڕێ و دۆستانی دەکا و دەڵێ:

چراغم کامەن
مابەینێ دۆسی من و تۆ کامەن؟
نە عەرزەم عەرزەن نە نامەم نامەن
مەرقاتی کاغەز دوعا و سەلامەن
مەرپەڕێ کاغەز بڕیان جە شاران
سیاش بکەرێ پەی دەردەداران
یا کاغەز بڕیان یا مەڵلا مەردەن
یاخۆ عارتەن دۆس وەیاد کەردەن

واتاکەی:
خۆشەویستەکەم! کامەیە
لە نێوان من و تۆدا دۆستی کامەیە؟
نە هەواڵ هەیە، نە نامە
قاتی کاغەز و دوعا و سەلامە
نامە ناردن لە شاران نەماوە
هەموو شت ڕەش دەکاتەوە وەک دەردەداران
دەبێ کاغەز نەمابێ یا مەلا مردبن
یا کردەوەتانە دۆست لە یاد بکەن

گلەییێکی ئاساییە شاعیر لە دۆستانی دەکا، چونکە بەسەری ناکەنەوە، نامەی بۆ نانووسن و لێی ناپرسنەوە. لێرەدا بێسارانی دیاردەییێکی ئەو ڕۆژگارانەمان بۆ دێنێتەوە کە خوێندەوار نەبووە، زۆربەی گوند و ئاواییە بچووکەکانی هەورامان ڕەنگە تەنیا مەلاییێکیشیان نەبووبێ. دیارە کاری مەلا جگە لە جێبەجێ کردنی لایەنە ئاینییەکان لە کۆمەڵدا نامەشی بۆ خەڵکی دەنووسییەوە، چونکە نەخوێندەوار

بوون، بەڵام زیاتر کەمتەرخەمی دەخاتە سەر ئەو دۆست و برادەرانەی لە بیریان کردووە و نامەی بۆ نانووسن، نەک نەبوونی قەڵەم و کاغەز و مەلا.

-١٢-

لەم برە شیعرەیدا بێسارانی وەک وەسیەتنامەیێک بۆ دلبەر داوای لێ دەکا بێتە سەر گۆڕی و گوێ شل بکا بۆ قسەکانی:

چراغم ئامان
ئامانەت فەرزەن ئامان سەد ئامان
وەسیەتم ئێدەن سەولێ خەرامان
بەی وەسەر گڵکۆم دەسم وە دامان
ئەسرین جە دیدەی خەرامانێ تۆ
جە سەر بتکی و بگنۆم وە گڵکۆ
ئەرخەڵکان پەرسان لەیلاچێش بەن
وا چەها مەردم زۆر وەنەم شەن
ئینە غولامەن بەتازە مەردەن
داخێ دیدەی من وە گڵکۆم بەردەن
ئیسە ها نەژێر تەختە پۆشێ سەنگ
نە قەبرێ تاریک بێ داوا و بێ دەنگ
بەدەرگای فەلەک زار زار بناڵە
دوو گێسووی سیات نە خاک بماڵە
وا چە خواوەند بووی و جە گوناش
چونکە جەی دنیا فرەمدان سزاش

واتاکەی:
خۆشەویستەکەم ئامان
ئامان فەرزە ئامان سەد ئامان
وەسیەتم ئەوەیە ئەی سەولی خەرامان
بێیە سەر گۆڕم دەستم بەدامانت
فرمێسک لە چاوی خومارتەوە
وەک شەونم بتکێتە سەر گۆڕم
ئەگەر خەڵکی پرسییان لەیلا چی ڕووی داوە

بەو خەڵکانە بڵێ چی ماوە کە نەقەومێ!
ئەمە غولامی منە تازە مردووە
داخی چاوی من بردوویەتییە ناو گۆڕ
ئێستە ها لەژێر خشتی سەنگ دایە
لەناو گۆڕی تاریکدا بێ دەنگ و داوایە
بەدەرگای فەلەک بەکوڵ بناڵە
بەگێسووی ڕەشت خاکی گۆڕم بماڵە
لە خودا بپاڕێوە لە گوناهی خۆشبێ
چونکە لەم دنیایە زۆر سزام داوە

ئەم پارچە شیعرەی بێسارانی تابلۆییێکی پڕ سۆزی ڕۆمانتیکییانەیە، ئەوەی لە ژیاندا عەودالّی بووە و نەگەیشتوویەتێ لە دوای مردن دەیەوێ بیگاتێ، شین و شەپۆری دلبەر لە پاش مردنی دڵدار دڵدانەوەییێکە بۆی کە لە گێتیدا پێی شاد نەبووبێ، لە دوای مردن بۆی بگری شادبوونی ڕاستییە.

شاعیر ناوی خۆشەویستەکەی بە لەیلا بردووە. ئەمە تینێکی دیکەی داوەتە شیعرەکە، چونکە لەیلا بەمەجنوون شاد نەبوو، بێسارانیش بەخۆشەویستەکەی شاد نەبوو، لە پاش مردن شادبوونێکی دیکەیە.

جگە لەوە وێنەی هەست پێکراوی جوانی هونەری لەم شیعرەدا بەدی دەکرێ، وەکو «فرمێسک لە چاوی خومارتەوە وەک شەونم بتکێتە سەر گۆڕم...»، «ئەگەر خەڵکی پرسییان لەیلا چی ڕووی داوە، بەو خەڵکانە بڵێ چی ماوە کە نەقەومێ...» ئەم پارچە شیعرە پڕ لە سۆز و خەیاڵە یەکێکە لە شیعرە جوانەکانی بێسارانی و زۆربەی شاعیرانی ناوچەکانی هەورامان.

-١٣-

ئەم پارچە غەزەلەش نموونەییێکی دیکەیە لەو شیعرە زۆرانەی بێسارانی تەرخانی کردوون بۆ دەربڕینی هەست و نەستی خۆی بەرامبەر بە«دووری» کە هەوێنی بنچینەیی شیعری نەتەوەکانی ڕۆژهەڵاتە لە غەزەل و دڵداریدا بەتایبەتی ئەوەی هەندێ بۆنی سۆفیزمی لێ دێ.

شاعیر دەڵێ:

چراغم بەختەن
بەوێم مـــەزانو بەخـــتم بەدبەخـــتـــەن
پەی دووری باڵات زامـــەتم ســـەخـــتـــەن
مـــەزانو بەحـــاڵ مـــەردەنیم وەخـــتـــەن
ئەڵـمـــاسێ دووریت نە دڵ کـــار کـــەردەن
بەســـەد حـــەکـــیـــمـــان دەوانە بەردەن

شـــیم وەلای حـــەکـــیم ببـــەرۆ دەوام
دەردێ پڕ زامـــەت هیـــجـــران ســـەرئەنجـــام
واتم ئەی حـــەکـــیم هانا ســـەد هانا
بـکـەرە دەوام حـــەکـــیـــمێ دانا
حـەکـــیم وات فـــەقـــیـــر چارت نەچارەن
دەردت دەردێ وەن عـــیـــلاج نەدارەن

واتاکەی:

خۆشەویستەکەم! بەختە
بەوەم زانیوە بەختم بەدبەختە
لەبەر دووری باڵات برینم سەختە
من دەزانم مردنم نزیک بۆتەوە
دووریت وەک ئەڵماس لە دڵ کار دەکا
بەسەد حەکیم چارەسەر ناکرێ
چوومە لای حەکیم دەرمانم بداتێ
دەردی پڕ زامم ئەنجامی دوورییە
وتم ئەی حەکیم هانا سەد هانا
دەردم تیمارکە حەکیمی دانا
حەکیم وتی فەقیر! چارت ناچارە
دەردت دەردێکە عیلاج ناکرێ

لەم پارچە شیعرەدا بێسارانی سوورە لەسەر ئەوەی «دووری» لەیار دیاردەییێکی هەمیشەییە بۆی، چونکە ئەگەر بگاتە خۆشەویستی دڵدارییەکە بەتاڵ دەبێ، داهێنانی هونەریش لە شیعردا کۆتایی پێ دێ. بێگومان چوونی بۆ لای پزیشک کارێکی بێ ئەنجامە، چونکە ناتوانێ تیماری بکا. نەخۆشی شاعیر سایکۆلۆجییە، بەهیچ پزیشکێک چارەسەر ناکرێ. دیارە ئەو وەرامە لە پزیشک خۆی وەردەگرێ کە دەڵێ «حەکیم وتی فەقیر! چارت ناچارە، دەردت دەردێکە عیلاج ناکرێ».

***

مەلا مستەفا بێسارانی شاعیری کوردی سەدەی حەڤدەم لە کۆمەڵێکی سادەی هەورامانی کوردستاندا ژیاوە. زیندەگانی ساکار بووە، باوەڕی ئایینی ڕێگەی جوانی پەرستی پێ پیشان داوە، توانیویەتی لەگەڵ دڵداری سەر ڕووی زەوی بیگونجێنێ.

خۆشەویستی لە دلبەرێکی جواندا دیوە، ڕەنگە تەنیا ئامینە نەبووبێ بەڵکو گەلێک لە سیاچەمانەکانی دیکەی هەورامان بووبن. ئەگەر بەخەیاڵیش بیری لەو جوانانە و هونەری شیعر کردبێتەوە بۆی بووە

بەهەناسەییێکی میللییانە سروود بۆ دڵداری بڵێ و ئاوازی گۆرانییەکانی لە شیو و دۆڵەکانی شاخی زاگرۆس دەنگ بدەنەوە.

سروشتی ڕەنگینی هەورامان مایەی داهێنانی شیعری بێسارانین، ئەو شیعرانەی سنووری وێنەی هونەری زاگرۆس و هەورامان و بێسارانی دەکێشن وەک بەرهەمێکی جوان و نەرم و ساکار دەکەونە بەرچاو.

بەشی پێنجەم

ئەڵماس خانی کەندووڵەیی

١٧٠٢ - ١٧٧٦

بەسەرهاتی شاعیر

لە سەرچاوە ئەدەبییەکاندا ئەوە هاتووە ئەڵماس کوڕی ئەحمەد خانی کەندووڵەییە، ناوبانگی بە«ئەڵماس خانی کوردستانی» و «سەرهەنگ ئەڵماس خان» و «ئەڵماس خانی کەندوولەیی (کەنوولەیی)» و «میرزا ئەڵماس خان» و «ئەڵماس خانی کەڵهوڕ» دەرکردووە. لە ساڵی ١٧٠٢ لە گوندی کەندووڵە لەدایک بووە. ئەم ئاواییە دەکەوێتە نێوان کرماشان و سنە. ئەم شاعیرەمان کەسێکی میرزا و خوێندەواری دەوری خۆی بووە، بەڵام وەکو لە کردەوە ئەدەبییەکانیدا دەردەکەوێ لایەنی کۆمەڵایەتی و مرۆڤایەتی لە زانینیدا زاڵە بەسەر لایەنی ئایینییەوە، واتە لە سەرەتای ژیانییەوە خۆی ئامادە نەکردووە ببێ بە مەلا (پیاوی ئایین). شاعیر خوێندنی سەرەتایی لە مەڵبەندی خۆی بووە. ئینجا برێکیشی لە سنە وەرگرتووە. زۆربەی ژیانی لە گوندەکەی خۆی بردۆتە سەر.

ئەڵماس خان کەسێکی سوپایی بووە، لە فەرماندارانی سوپای نادر شای ئەفشار بووە (١٦٨٨ - ١٧٤٧)، پلەی سەرهەنگی (کۆلۆنیلی) هەڵگرتووە. وەک مێژوو دەیگێڕێتەوە بەشداری لە جەنگەکانی نادر شادا کردووە. لە جەنگێکدا لە ساڵی ١٧٣٢ لە نێوان نادر شا و تۆپاڵ عوسمان پاشا ڕووی داوە، بەهۆی دواکەوتنی ئەڵماس خان تیپی سنە شکاوە، ئەمە کاری گەورەی کردۆتە سەر شکانی لەشکری نادر شا. ئیتر نادر شا ئەڵماس خانی لە فەرماندەیی سوپا لابردووە و گۆیا خستوویەتییە بەندیخانەشەوە. ئەمە لە هەندێ لە شیعرەکانیدا ڕەنگی داوەتەوە. دوورخستنەوەی لە سوپا بووە بەهۆی گۆشەگیری بەتایبەتی لە دوای ئەوەی لە بەندیخانە ڕزگاری بووە.

ئەڵماس خان وەک کەسێکی لە بنەماڵەی دەوڵەمەند و خانان گوزەرانی باش بووە و توانیویەتی بەخۆشی بژی. هەوەسی ڕاووشکاری بووە، بایەخی زۆری بەمۆسیقاداوە، لە بەکارهێنانی ئامێری تەنبوور وەستا بووە.

ئەم شاعیرەمان توانیویەتی لە گەڵێ لایەنی جیاوازی پیشە و پسپۆڕی ژیانی ئادەمزاددا جێ پەنجەی دیاربێ، تەنیا شاعیر نەبووە، کەسێکی سوپایی و سوارچاک و چەکمەڕەق بووە، حەزی لە مۆسیقا بووە، ئازا و سەربڵند بووە، خۆشی و ناخۆشی ژیانی دیوە. بەرگری لە هەموو جۆرە ناخۆشییێکی ژیان کردووە.

ژیانی سەرەتایی و سەردەمی لاویەتی شاعیر پڕ لە جموجۆڵی بووە، ڕووداوی خۆش و ناخۆش سەریان لە ژیانی داوە، بەڵام ژیانی سەردەمی بەساڵاچووی هێمن و لەسەرخۆ بووە، بەشیعر و مۆسیقا توانیویەتی ئارەزووی گیانی خۆی بهێنێتە دی، تا لە ساڵی ١٧٧٦ بەیەکجاری سەری ناوەتەوە و بەشێک لە

بەرهەمی شیعری بۆ نەتەوەکەی بەجێهێشتووە.

بەرهەمی شاعیر

بەرهەمی شیعری ئەڵماس خان تا ئێستا کۆنەکراوەتەوە و لێکۆڵینەوەی لەسەر نەکراوە، بەشێکی کەمی لەم لاو لەولا لە ڕۆژنامە و کۆواری کوردی بڵاوکراونەتەوە، ئەگەرچی جێی گوشادییە بەشی هەرە زۆری بەرهەمی شیعری ئەم شاعیرە پارێزراوە، بەڵام مخابن ڕۆشنبیر و خوێندەواری کورد بێ ئاگان لەو بەرهەمە زۆرە، بەشێکی کەمی لەژێر دەستی خوێنەر و مێژوونووسانی ئەدەبی کوردین. ئەو بەشە زۆرەی بەرهەمی ئەڵماس خان کە بڵاونەکراوەتەوە لە دەسنووسدا پارێزراون، بەشی زۆری دەسنووسەکان لەناو دەلاقەی نامەخانەکانی ڕووسیا و ئەڵمانیا و بەریتانیا و جێی دیکە تۆزیان نیشتۆتە سەر، بەشێکی دیکەش لە ناوچەکانی هەورامان و کرماشان و ئەردەڵان و شارەزوور و گەرمیان لە ماڵی خوێندەواران و دەلاقەی نامەخانەی مزگەوتان چنگ دەکەون.

ئەڵماس خان لە گەورە شاعیرانی حەماسە سەرای ڕۆژگاری سەدەی هەژدەمە، شاعیرێکی بەتوانا و خەیاڵ فراوان و سروشت پاک و داهێنەر بووە. زمانی شیعری ئاسان و ڕەوانە، لە چیرۆکی شیعریدا هەناسەی درێژە، وەستایانە لەم جۆرە شیعرانەیدا ڕووداوی جیاواز بەیەکتری دەبەستێتەوە.

ئەم شاعیرەمان وەکو زۆربەی شاعیرانی هۆزی «گۆران»ی کورد بەرهەمی ئەدەبی لە دوو بابەتدا خۆی دەنوێنێ، یەکەمیان شیعری لیریکی، دووەمیان ڕۆمانی شیعری:

١- شیعری لیریکی: ئەم جۆرە شیعرەی بەقەوارە کورتە و لە چاو هەموو بەرهەمی شیعری ئەڵماس خان بەژمارە کەمە، ڕەنگە ئەم بڕیارەمان لەبەر ئەوەبێ تا ئێستا نەمانتوانیوە دەست بەسەر هەموو بەرهەمی شاعیردا دابگرین.

٢- ڕۆمانی شیعری: لەم بابەتە شیعرەی گەلێک زۆرە، بەشێکی شاعیرانی تری کوردیش کردوویانەتە ڕۆمانی شیعری، بەشێکی دیکەش لەگەڵ ئەدەبی میللی سەرزار تێکەڵ بووە، هەندێکیش بەناوی ئەڵماس خان و شاعیری دیکەوە تۆمار کراون. هەرچۆنێ بێ بەرهەمی ئەم شاعیرە پێویستی بەکۆکردنەوە و لێکدانەوە و ساغکردنەوە هەیە، چونکە کەسێتییەکی گەورەیە لە مێژووی ئەدەبی کوردیدا.

چیرۆکە شیعرییەکانی

ئەڵماس خان کۆمەڵێک ڕۆمانی شیعری هۆنیوەتەوە، هەندێکیان لەلایەن شاعیری دیکەشەوە هۆنراونەتەوە، بەڵام هی وایان تێدایە بابەتی بەرهەمەکە تەنیا ئەڵماس خان دەستی بۆ بردووە، لەمانە:

١- خورشید و خەرامان یا خورشیدی خاوەر.

٢- شیرین و فەرهاد یا شیرین و خوسرەو.

٣- هەفت لەشکر یا هەفت پەیکەر.

٤- نادر و تۆپاڵ یا نادرنامە.

٥- ڕۆستەم و زۆراب.

٦- مەنیژە و بیژەن.

٧- کەنیزەک و یازدە ڕەزم.

٨- شەماڵ و زەلان.

جگە لەمانە شانامەی فیردەوسی وەرگێڕاوەتە سەر زمانی کوردی و لە قەوارەی شەست هەزار دێڕە شیعر ڕۆمانی شیعری «شانامە»ی بەکوردی دروست کردووە.

ئەڵماس خان ئاگاداری نێوەندی ئەدەبی سەردەمی خۆی بووە، لە شاعیرانی کورد خانای قوبادی ناسیوە، میرزا شەفیع مامێزکی بەهۆی مردنی شاعیرەوە ماتەمنامەی بەشیعر بۆ نووسیوە، جگە لەوە شیعریشیان بۆ یەکتری وتووە.

لێرەدا پێویستە ئەوە ڕوون بکەینەوە شاعیرێکی دیکەمان هەیە بەناوی «ئەڵماس خانی لوڕستانی» یا «خان ئەڵماسی لوڕستانی» (١٦٦١ - ١٧٢٥) ئەمەیان لە شاعیرانی یارسان (ئەهلی هەق) و پیاوچاکانی ڕێکخراوی ئاینییانە. هەروەها جگە لە میرزا شەفیع مامێزکی کە هاوچەرخی ئەڵماس خانی کەندوولەیی بووە شاعیرێکی دیکەشمان هەیە بەناوی میرزا شەفیع جامەڕێزی (١٧٧٦ - ١٨٣٦) ژیانی خوێندەواری کەوتۆتە نیوەی یەکەمی سەدەی نۆزدەم.

نموونەی شیعری ئەڵماس خانی کەندوولەیی

بەرهەمی شیعری ئەم شاعیرەمان لە ڕووی ناوەرۆکەوە دەوڵەمەندە، پەنجەی بۆ زۆربەی لایەنەکانی ژیانی کۆمەڵایەتی و گیانی و دڵداری درێژ کردووە، بەڵام لە شیعری قارەمانی و سوارچاکیدا بەڕاستی سوارچاکێکی باشە، هۆی ئەمە دەگەڕێتەوە لایەنی پراکتیکی لە جەنگ و شەڕ و شۆڕدا، چونکە بەشداری لە شەڕ کردووە و مەشقی تاکتیکی عەسکەری هەیە، ئەمە بەشێوەییێکی هونەروەرییانە لە بەرهەمی «ڕۆمانی شیعری»یەکانیدا ڕەنگیان داوەتەوە.

نادر نامە

نادر نامە ڕۆمانی شیعرییە، ئەڵماس خان باسی ئەو جەنگە دەکا کە خۆی بەشداری تێدا کردووە وەک ئەفسەرێکی گەورە و لە پاشانا سوپای نادر شا شکاوە و ئەمە بۆتە هۆی ئەوەی نادر شا ئەڵماس خان لە سوپا دووربخاتەوە.

لەم داستانەدا ئەڵماس خان زیاتر وەسفێکی فۆتۆگرافی جەنگەکە دەکا، بەڵام لە داهێنانی وێنەی هونەری بەدوور نییە. لێرە پێویستە گەشتێکی کورت بەناو ئەم ڕۆمانە شیعرییەدا بکەین، بەتایبەتی لەو بەشانەی شاعیر باس لە ناوەرۆکی سەرەکی چیرۆکەکە دەکا، بێگومان بەهەموو جۆرێکیش شاعیر سەرەتا و کۆتایی بەرهەمەکەی بە ناوی خودا و بەشێوەی موناجات دەگەیەنێتە ئەنجام.

لە بەشێکی چیرۆکەکەدا دەڵێ:

سەحەر تۆپاڵ شا خێزا عەزم کین
جۆشنا سپا سواربێ وەزین
کێشا کەڕەنا سەڵات هەی دان
غولغولەی ڕۆمات ئاما نە مەیدان
سەف دان سەف ئارا سەرهەنگ سەرداران
تیپ تیپ و لەک لەک عەلەم ناران
تۆپاڵ کەرد تیپ تیپ تیپان تیپ ئارا
دەستە دەستە سەف مدرا نە سارا

***

تەمام کینە پۆش بێ خۆف ژ مەردەن
عاسی ئەبلەق دار کەفەن نە گەردەن
تۆپ تۆپخانان جۆش جەزایر
بەست نە پێش تیپ ئاشووب ئایر
شان سەهمناک تۆپ پڕ غرێو
دەهان پڕ ژ دوود چون دەماغ دێو
سڵسڵەی سپاش بەو تەور و نارا
دانە تەپڵ کۆس جەهد جەنگ ئارا
گرمەی گەبرەکان نە بەر ناڵە
تاونا جە جەرگ زاڵەدار زالە
مەردان بەزم شەڕ مەدران بەکینە
دەست بەتێغ تیژ سپەر نەسینە

لێرەدا شاعیر دەڵێ: سەرلەبەیانی بوو تۆپاڵ پاشا دەستی بەشەڕ کرد، لەشکرەکەی هان دا هێرش ببەن، سوپا دای لە ئاوازی جەنگ بەکەڕەنا و شەیپۆر، سەردارانی سوپا تیپی لەشکریان ڕێز کرد و هەرکەسە ئاڵای خۆی هەڵکرد. لە پاشانا ناوی ئەو خێڵ و عەشرەت و هۆزانە دەبا، کە سوپای تۆپاڵ پاشا لێیان پێکهاتبوو.

لە دوای ئەمە شاعیر بەچەند دێڕێک باس لە سوپای نادر شا و ئەو هۆز و عەشرەتانە دەکا کە بەشدارییان تێدا کردبوو:

نەی جانیب نادر جۆشا عەزم کین
سوار بی سالار سلێمان نگین

جۆشا خرۆشا وەبێ مدارا
یاساڵ قۆشەن کێشا نە سارا
دانە کەڕەنا خێزا سپا و سان
چون قۆچ جەنگی ئامانە مەیدان
سان بێ سامان سەف دا سەف ئارا
سەرهەنگ سەرداران عەلەم و نارا
دەستە دەستە کەرد تیپان تیپ تیپ
هەر تیپێ چون تەوق تیپ ئەو ڕەنگ ژ تیپ
تیپێ ژ هەوشار تیپێ ژ قەجەر
تیپێ ژ ئەفغان شۆڕ شەڕ نە سەر
تیپێ ژ ئۆزبەک تیپێ ژ قەڵماخ
تیپی ژ گورجی تیپێ ژ قازاخ
تیپێ ژ تەکە تیپێ تورکمان
تیپێ ژ یەمووت تیپی گۆکەڵان
تیپێ ژ مارسی تیپێ عیراقی
تیپێ ژ لزگی تیپێ شوقاقی
تیپێ ژ لۆلۆ تیپێ لالەوی
تیپێ ژ موکری تیپێ مامەوی
تیپێ ژ بەلووچ تیپێ ژ لاری
تیپێ خوەراسان کۆی سەبزەواری
تیپێ ژ فەیلی ژ وەرمزیاری
تیپێ ژ مەردان کۆی بەختیاری
تیپێ سیستانی تیپێ کابڵی
تیپێ زەنگنە تیپێ زابڵی
تیپێ سمنانی تیپێ دامغانی
تیپێ ژ مەردان مازەندەرانی
تیپێ بوخارا تیپێ ژ بەڵخی
تیپێ سەمەرقەند بەتوند و تەڵخی
تیپێ قووچانی تیپێ کەڵاتی
تیپێ مەشهەدی تیپێ هەراتی

تیپێ بەندەری تیپێ بێوازی
تیپێ کۆکەڵوو تیپێ شیرازی
تیپێ شماقی تیپێ سیروانی
تیپێ تفلیسی گەنجە و ئێروانی
زەربەزەر بەتیپ بلووک سەف
سەف سەف سان دریا تا سارای نەجەف
دەستە دەستە کەرد تیپ مۆچاخان
باڵ بەیداغان بی وەچراخان

شاعیر دەڵێ، نادر شا بەرامبەر بەتۆپاڵ پاشا وەستا، بەتووڕەیی شێرانە سواری ئەسپی بوو وەکو سلێمان لە جۆش و خرۆشدا بوو، سوپای ڕێکخست، تیپ تیپ جێگەیانی دەستنیشان کرد، سەرۆکی تیپەکان ئالآیان هەڵکرد، بێگومان یەکێ لەو سەرهەنگانە کۆلۆنێل ئەڵماس خان بوو، لە دوای ئەمە شاعیر ناوی ئەو میللەت و هۆز و عەشیرەتانە دەبا کە سوپایان پێکهێنابوو.

ڕۆمانی شیعری نادرنامە گەلێ ڕووداوی تێدایە، بریتی نییە تەنیا لە بەرەنگاربوونی ئەم دوو هێزە و چوونە مەیدانیان بۆ یەکتری، بەڵکو وێنەی کۆمەڵایەتی و ژیانی ئەو سەردەمەی کورد و نەتەوەکانی هاوسێی تێدایە.

شاعیر بەکوشتنی نادر شا دوایی بەڕۆمانەکەی دێنێ. بێگومان نادر شای خۆش نەویستووە، لەبەر ئەوە پەژمردەیی و دواکەوتوویی ئێران لە ئەنجامی کردەوەکانی ئەودا دەبینێ.

ئەڵماس خان بەم دێڕە شیعرانە کۆتایی بەڕۆمانەکەی دێنێ:

ئەلقیسسە نادر سەرنگوون کەردن
سامانش سامال خاک و هوون کەردن
هوونی غەنیمان ژ هوونش وەردن
گەنج و خەزانەش بەغارەت بەردن
قاو کەفت نە قۆشەن سپا خرۆشا
ڕشیان نە حەرەم سەراپەردەی شا
ژ هەر چوار جانب هجووم کەردشان
یۆرشت بەخەیمەی نادر بەردشان
زیڕەی زەلالەت زاری زوڵم و زوور
نادر بی وەسان سپای سەلم و توور

***

تەخت تاوسیش سەرداران بەردن
خەیمەی مرواریش سەد پارە کەردن
گەنج و خەزێنەش بەردن بەتالآن
کەردشان وە پەند وات واچ سالآن
بەیەک کفر کۆن سلسلەی نادر
نە نادرێ مەند نە چەتر چادر
تەنتەنەی تەرتیب نادر بی بەتاڵ
نە تەخت مەندنە نە سەرمەند ماڵ
کۆتابی دەعوای دیوان نادر
سابی سامانش وە ئەمر قادر
بەرد بنچینەی بنیادش کنیا
جمان نادر شا نامان وە دنیا
هانا هامساران دنیا مەردەنەن
سەوداش بێ سوودەن زەحمەت بەردەنەن
هەر کەس موسڵمان خودا شناسەن
ڕای ڕاست بگێڕان نێکنامی خاسەن

ئەو وەسفەی شاعیر بۆ جەنگی نێوان نادر شا و تۆپاڵ عوسمان پاشا نووسیویەتییەوە بۆ هەموو ئەو جەنگەی ڕۆژگارانی پێشوو دەست دەدا، هێزی سەرکەوتوو دەست دەکا بەکوشتن و بڕین و تالآن و وێرانکردنی هەموو شتێکی بەردەستی دەکەوێ. دیارە شاعیر ڕازییە بەم کردەوەیە، چونکە نادر شا لە ژیانیدا خراپەی کردووە، بەلای شاعیرەوە پیاو نابێ خراپە بکا، چونکە هیچ نەبێ ژیان هەمیشەیی نییە، هەموو شتێک کۆتایی دێ و هەموو کەسێک مردنی لە دواوەیە.

لیریکی ئەڵماس خان

ئەم پارچە شیعرە لیریکییەی شاعیر نموونەی هەستێکی ناوەوەی ناو دەروونییەتی، بێگومان دەبێ دووربێ لە زەبر و زەنگ و درشتی، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا بۆنی جەنگی لێ دێ نەک وەک دیاردەیێکی ئاسایی بەڵکو نائاسایی و لەسەر ئەو باوەڕەیە هەموو شت بەجەنگ نییە، دیارە مەبەسی جەنگی ڕاستی نییە و ئەو جەنگەیە بەمانای دڵداری، ئەمەش لای هەموو کەسێک کارێکی بەجێیە. لە شیعرەکەدا دەڵێ:

خۆ بەجەنگ نیەن خۆ بەجەنگ نیەن
دیدەم دڵداری خۆ بەجەنگ نیەن
دڵ زەڕەی کوشتەن خۆ ژ سەنگ نیەن

نەدەی لە جەرگم جای خەدەنگ نیەن
شەرتی ئینسافیش خۆ بەی تەور نیەن
دنیا خۆ پەریم تاری تەنگ نیەن
تیرە تەختی تۆ بێ درەنگ نیەن
خۆ پام نەپابەند پاڵەهەنگ نیەن
وڵات خۆ چون تۆ گشت فەڕەنگ نیەن
غەیر ژەتۆ قەهت شۆخە شەنگ نیەن
مون کە ڕیسواییم بەرزبی نە ڕووی یام
بیم وە تانەکیش واتەی خاس و عام
شەرتەن ژ داخت چون قەیس سالآن
وێڵی وڵات بیم تا پام نە پالآن
تەرکی دنیاکەم تەرزی ئەبدالآن
یاهوو بکێشۆ ژ قاپی مالآن
بەرگی سەنعانی بەپۆشو نەوەر
قەیس ئاسا بیدی بگیروو نەوەر
کۆکەنی فەرهاد باوەزوون وەیاد
نەراگەی شیرین سەر بدەم وەیاد
چون مەجنوون ژ داخ تانەی زیب و زوشت
ژ عیشقی لەیلا ویم بدەم وە کوشت
هەر جا چون فەرهاد تەرکی شاهی کەم
هەرکو چون مەجنوون ماڵ گەدایی کەم
هەر جا سەر بدەم ڕووحی ویم بەدەست
هەرکو گیان بدەم گیان ستانی هەست
ئەلبەت کەسی هەن ژ دەردەداران
سارێش کەرۆ زام جای تیرە خاران
نەچوون تو ناشی دانەی دوڕ نەناس
هەر های نەسەودای بێ قەدری(ئەڵماس)

لەم شیعرەدا ئەڵماس خان جۆرە دڵدارییێک دەکا مەبەسی تەنیا لایەنی سۆز و ئەڤین نییە، زیاتر مەبەسی لایەنی کۆمەڵایەتییە، شاعیر کە بەڵگە بە مەجنوون و شێخی سەنعان و فەرهاد دێنێتەوە دەیەوێ بڵێ دڵی بریندارە، گیانی پڕ لە ئێش و ئازارە وەکو ئەوان، تەنیا مەبەس ئێش و ئازارەکەیە ئەگەر

نا ئەو ناتوانی خۆی بکا بەبەڵگە لە ڕووی بیروباوەڕی سۆفیزمییەوە، چونکە ئەم پارچە شیعرە ئەو سۆفیزمە گەرمەی تێدا نییە شاعیر بگەیەنێتە پلەی سۆفییێکی وەکو شێخی سەنعان. شیعرەکە بریتییە لە ڕاز و نیازێک ئەڵماس خان تێیدا خۆی وەک دڵشکاوێک پیشان دەدا و هەندێ زاراوەی سۆفیزم بەکاردێنێ، بەم جۆرە شیعرەکە دەچێتە گێتی وەسفی سۆفیزم.

نامەی شیعری ئەڵماس خان

ئەم پارچە شیعرە ماتەمنامەیێکە ئەڵماس خان بۆ میرزا شەفیع مامێزکی ناردووە بەهۆی کۆچی دوایی یەکێ لە خۆشەویستە نزیکەکانیەوە. شاعیر لەو نامەیەدا دەڵێ:

شەفیع دنیای دوون شەفیع دنیای دوون
وەس بچۆ نەفکر دەور دنیای دوون
فکر و خەیاڵ کەر ئاوەران کۆ؟
بەرد بنچینەی پێغەمبەران کۆ؟
حەزرەت مووسا کەلیموڵڵا کۆ؟
هامڕاز گوفتار تای بێ هەمتا کۆ؟
غەریب غوربەت شای خوەراسان کۆ؟
ئەولاد ڕەسووڵ حەق شناسان کۆ؟
ئەمیر سەفدەر ساقی کەوسەر کۆ؟
حەسەن و حوسەین ئیبنی حەیدەر کۆ؟
جەلال داوود وەکووره و دەم کۆ؟
حەڵقەی زەڕین باف تەنگ مەحکەم کۆ؟
حەزرەت سلێمان ساحێب نگین کۆ؟
چەند موجتەهیدان ستوون دین کۆ؟
فەرەیدوون فەڕ فەڕڕوخ نەژاد کۆ؟
فەڕ کەیکاووس هەم کەیقوباد کۆ؟
کەیکاووس وە جەنگ جادووگەران کۆ؟
داوای دێو سفید مازەندەران کۆ؟
قەهر قەهرەمان زۆر دەعوا کۆ؟
پڕ داڵ پەیکان سەما پەیما کۆ؟
فەڕ فەریبورز هەفت ئیقلیمگیر کۆ؟
برزۆ و فرامەرز یال زاڵ پیر کۆ؟
گیو هونەرمەند ساحێب سپا کۆ؟

بڕووت بێژەن گیرۆدەی چا کۆ؟
نەریمان دەور ئەولاد سام کۆ؟
مەردی مەنووچەر مەنشوور عام کۆ؟
باڵ و بازوو خاس فەرهاد چین کۆ؟
کەیخوسرەو کۆشی شۆخی شیرین کۆ؟
بەهرام بەو کەمەند گۆڕگیر و فەڕ کۆ؟
شاهی ئیبراهیم بەو زیب و زەڕ کۆ؟
شای تەیموور لەنگ ساحێب ئەساس کۆ؟
تیغ ژار ئاڵووی پەری قساس کۆ؟
تیغ و گورز و ڕەخش ڕۆستەم زاڵ کۆ؟
هەوایی بڕووت داڵ ئیبنی داڵ کۆ؟
شایی شاعەبباس فراسەت دار کۆ؟
زەلیلی زوحاک هەناسە مار کۆ؟
نادیرەی دەوران شێر ئێران کۆ؟
دەنگ داوەداو دلێران کۆ؟
شین و زاریش بێ یەعقووب پەی یۆسۆ؟
وەشین و زاری چ ئاوەرد وەکۆ؟
گەردەن کەش نە ڕای غەزوەیی دین کۆ؟
ساحێب تەمتەراق خاقان چین کۆ؟
دنیا نە مەندەی پەی پێغەمبەران
ئێمەیش مەوەران ئەی بێ خەبەران
هەی داد هەی بێ داد هەر چە بێ ویەرد
نەکەردە کاران وەبێ داخ و دەرد

وەک لە ناوەرۆکی ئەم شیعرە دەردەکەوێ ئەڵماس خان ڕوودەکاتە هاوڕێی شاعیری میرزا شەفیع مامێزکی و دڵی دەداتەوە بەوەی ئەوانەی پێش ڕۆژگاری ئەوان ژیاون کەسیان لێ نەماوە، کە ناوی گەورە و بەناوبانگان دەبا ناویان دەخاتە ڕستەی پرسیارەوە، وەرامی ئەو پرسیارە بێ گومان «مردن» دەبێ. بەم جۆرە ناوی کۆمەڵێک پێغەمبەر و ئەولیا و پیاوچاک و شاهنشا و قارەمان و ناوداران دەبا. چارەنووسی ئەمانە چی بوو؟ هەموویان مردن.

***

شاعیری ئەم ماوەیەمان ئەڵماس خانی کەندوولەیی یەکێکە لە شاعیرە گەورەکانی ڕۆمانی شیعری سوارچاکی و قارەمانی و شەڕ و شۆڕ لە ئەدەبی کوردیدا. بەرهەمی لەم بابەتەی زۆرە، هەروەها شیعری لیریکیش لەناو بەرهەمیدا بەرچاو دەکەوێ. کەسێکی سوپایی بووە، چێژی لە مۆسیقا وەرگرتووە و تەنبوور ژەنی باشیش بووە.

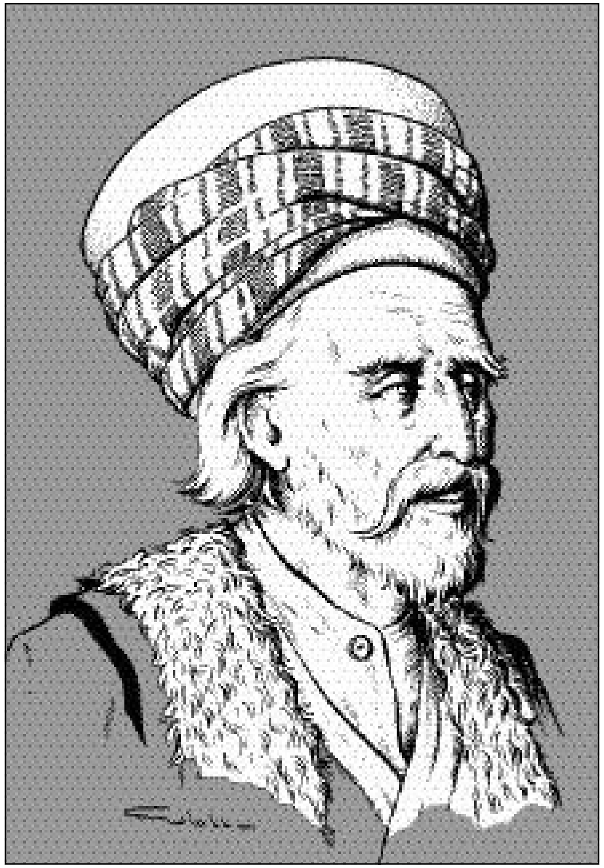

خانای قوبادی

بەشی شەشەم

خانای قوبادی

١٧٠٤ - ١٧٧٨

بەسەرهات

ئەو سەرچاوە و کەرەستە تۆمارکراوانەی لەبەردەستدان زانیارییێکی کەم بەدەستەوە دەدەن لەبارەی خانای قوبادییەوە. ئەو شاعیرەمان لە نێوەندی ئەدەبی کوردیدا بەخانای قوبادی ناوبانگی دەرکردووە. لە هەندێ سەرچاوەدا شاعیر ناوی خۆی بە «خانای خان قوباد» هێناوە.

خانای قوبادی لە ساڵی ١٧٠٤ لەدایک بووە. بەرەچەڵەک نەوەی قوباد بەگە لە بنەماڵەی پاشایانی باجەلان. وەک لە ناوەرۆکی بەرهەمەکانیدا دەردەکەوێ خوێندەوارێکی بەتوانا و بەرز بووە، ئەمەی لە ئەنجامی خوێندنی حوجرەی ئایینی دەستکەوتووە، بێگومان هەموو قۆناغەکانی خوێندنی حوجرەی مزگەوتی بڕیوە و شارەزاییێکی قووڵی لە فیقهی ئیسلامی و فەلسەفە و عیرفان بووە. زمانی فارسی و عەرەبی باش زانیوە و سوارچاکی ئەدەبی بەرزی ئەم دوو نەتەوەیە بووە.

وا دەگێڕنەوە گۆیا خانا هەندێ ئایەتی قورئانی بەکوردی لێکداوەتەوە و یا وەریگێڕاوەتە سەر زمانی کوردی، لەبەر ئەوەی ئەم جۆرە کارە لەناو کۆمەڵی مەلایانی کورد باو نەبووە، ئەو مەلایانە خەڵکیان لێ هان داوە، ناچار مەڵبەندی خۆی بەجێ هێشتووە و پەنای بۆ وڵاتی بابان بردووە، والی کە ئەمەی زانیوە هەوڵی زۆری داوە ئاشتی بکاتەوە و بگەڕێتەوە زێدی خۆی، بەڵام ئەو لە ئەنجامی کار دڵنیا نەبووە، لەبەر ئەوە نەگەڕاوەتەوە. ئیتر هەر لەوێ لە ساڵی ١٧٧٨ کۆچی دوایی کردووە.

خانا لە بنەماڵەیێکی میرزادە پەروەردە بووە، لەمە زانست و زانیاری و ڕەوشتی چاک و پاکی وەرگرتووە، هەروەها ئەم بنەماڵەیە دەست ڕۆیشتوو و زەبر بەدەست و بەتوانا بووە، ئەمە ژیانێکی ئوروستوکراتی بۆ خانا ڕەخساندووە. ئیتر بەهونەری بەزم و ڕەزم و سوارچاکی و ڕاووشکار و بایەخدان بەئەدەب ڕاهاتووە، هەموو خووڕەوشتێکی پێویستی منداڵی میران بووە بەچاکی زانیویەتی و ئاشنایەتی لەگەڵدا پەیدا کردوە.

ماوەی ژیانی خانا لە سەدەی هەژدەمدا کەوتۆتە سەردەمی ساڵانی دوایی فەرمانڕەوایی سەفەوییان (١٥٠١ - ١٧٢٢)، ئەمە لە سەردەمی مێرد منداڵی و هەرزەیی شاعیردا بووە، کەچی ماوەی هەرە زۆری ژیانی کەوتۆتە ڕۆژگارانی فەرمانڕەوایی زەندییەکان (١٧٥٠ - ١٧٩٤)، واتە ژیانی خانا لە سەردەمێکی ئاژاوە و شەڕ و شۆڕ و تێکچوونی کۆمەڵی ئێراندا بوو.

دوا ساڵانی فەرمانڕەوایی سەفەوی پڕ لە تەنگ و چەڵەمە و ئینجا دوا ساڵانی ماوەی ئاژاوە و نەبوونی دەسەڵات، ئەوجا فەرمانڕەوایی قاجار، ئەم ماوەیە نالەبارترین ڕۆژگارانی دەسەڵاتی ئێران بوو،

بۆیە کارێکی بێ ئەندازەی لە کۆمەڵی کوردەواری کردبوو. کەسێکی پڕ هەست و سۆزی وەکو خانا لە کۆمەڵێکی سەرلێشێواوی وادا سەرسام دەبێ. ڕاستە ناوچە جوگرافییەکانی هەورامان زیاتر سەر بەئێران بوون بەڵام دەست تێوەردانی دەسەڵاتی عوسمانیش هەندێ جار کاریگەر بوو. ئەم دیاردەیە شاعیرێکی وەکو خانای تووشی دوودڵی و ڕەشبینی کردبوو، ناچار بوو لە کۆمەڵ ڕابکا و پەنا بباتە بەر بووکی شیعر و گێتییێکی هونەری و ڕۆمانتیکی وەک «شیرین و خوسرەو» دروست بکا.

شیعر و زێد و سۆز

بەرهەمی شیعری خانا بەشێوەییێکی گشتی لە ڕووی ڕوخسارەوە بەسەر دوو هونەری شیعریدا دابەش دەکرێ. یەکەمیان شیعری لیریکی و دووەمیان ڕۆمانی شیعری (چیرۆکی شیعری)، گومان لەوە دانییە بەگوێرەی ناوەرۆکی ئەو شیعرانەی لەبەر دەستماندان دەبێ شیعری یەکجار زۆر بووبێ، کەچی ئەوەی ئێمە دەیزانین کۆمەڵێکی کەم لە شیعری لیریکی و لە ڕۆمانی شیعریش تەنیا «شیرین و خوسرەو» بەتەواوی لەژێر دەستماندان.

شیعری خانا لەڕیزی چاکترین شیعر دەوەستێ لە ئەدەبی کلاسیکی کوردیدا. مانای وشەی ئاشکرایە، داڕشتنی ڕستەی ئاسانە، لە مانادا هەندێ لە شیعری ئەدەبی میللیی نەنووسراو نزیک دەبێتەوە. ناوەرۆکی دەوڵەمەندە، شاعیر شێوازی تایبەتی خۆی هەیە، ئەوەی شارەزای ناوەوەی گێتیی شاعیر بێ دەتوانێ بەئاسانی شیعری خانا دەستنیشان بکا، تا ئەگەر ناویشی تێدا نەنووسرابێ و هیچ هەواڵێکیش لە ناوەوە نەبێ کە شیعری خانایە.

لە شیعری خانادا وێنەی ڕۆمانتیکییانە گەلێکە، بەزۆری سووک و ئاسانە، هەندێ جاریش قورس و سەختە. بیروڕا و بۆچوونی قووڵی فەلسەفییانە لە بەرهەمی شیعریدا بەدی دەکرێن. لەبەر ئەوەیە دەبێ هەواڵی وەرگێڕانی قورئانی بەشیعری کوردی ڕاست بێ، ئەگەرچی تێکستی ئەم کارە لەبەردەستماندا نییە.

هەستی نەتەوایەتی (کوردایەتی) لای خانا لەو ڕۆژگارەدا لە پلەییێکدا بووە، نەیتوانیوە بیشارێتەوە. ناحەزانی کورد لەناو کۆمەڵی عەجەمدا هەوڵیان داوە هەمیشە نرخی زمانی کوردی و مەدەنیەتی کورد کەم بکەنەوە و بەچاوێکی سووک تەماشایان بکەن. شاعیر بەم دێڕە شیعرانە وەرامیان دەداتەوە:

تاکە ماجەرای شیرین و خوسرەو
سەنگتاشی فەرهاد سەرگوزەشت ئەو
باوەڕوون وەنەزەم خاستەر جە گەوهەر
بەڕەشح خامەی شۆخ بۆ عەنبەر
جە لای عاقڵان ساحێب عەقل و دین
دانا بزورگان کوردستان زەمین
ڕاستەن مواچان فارسی شەکەرەن

کوردی جه فارسی بەڵ شیرین تەرەن
پەی چێش نه دەوران ئەی دنیای بەدكێش
مەحزووزەن هەر كەس بەزوبان وێش
مەعلوومەن هەر كەس بەهەر زوبانێ
بواچۆ نەزمێ جه هەر مەكانێ
وێنەی عورووسان زێبای مێشک چێن
بكەرۆش جه حوسن عیبارەت شیرین
خاریج جه مەعنی نه بۆ مەزموونەش
كریابۆ چون شیعر (جامی) مەزموونەش
جه لای خیرەدمەند دڵ پەسەند مبۆ
شیرین تەر جه شەهد شیرەی قەند مبۆ
جه عەرسەی دنیای دوون بەدفەر جام
بەدەستوور نەزم (نیزامی) مەقام
بە لەفز كوردی كوردستان تەمام
پێش بوان مەحزووز باقی وەسەلام

واتاكەی:

تا بەسەرهاتی شیرین و خوسرەو
فەرهادی سەنگ تاش و سەرگوزەشتەی ئەو
بكەم بەشیعرێک چاكتر لە گەوهەر
بەتەڕایی قەڵەمی شۆخی عەنبەرین
لەلای عاقڵانی ساحێب عەقڵ و دین
دانا و گەورەكانی خاكی كوردستان
ڕاستە كە دەڵێن فارسی شەكرە
بەڵام كوردی لە فارسی شیرینترە
لەبەرچی لەم زەمانە ئەی دنیای بەدڕەفتار
هەموو كەس شانازی بەزمانییەوە دەكا
ئاشكرایە هەموو كەس بەهەر زمانێک
شیعر بڵێ لەهەر جێیێک بێ
بەسەر بووكی جوانی گوڵاوی بەمیشكی چێن
بەوتەی شیرین بەسەر جوانی هەڵبڵێ

ناوەڕۆكی لە دەرەوەی مانا نەبێ
وەكو شیعری (جامی) مەوزوون بێ
لەلای عاقل دڵ پەسەندە
لە هەنگوین شیرینتر شیرەی قەندە
لەسەر عەردی دنیای نزم و ئاخرشەڕ
بەدەستووری شیعری مەقامی (نیزامی)
بە وشەی كوردی هەموو كوردستانی
پێی بەختیار بێ باقی وەسسەلام

لێرەدا ئەو ڕاستییەمان بۆ دەردەكەوێ ئەم شاعیرە زاگرۆسییەمان گەلێ ژیرتر و عاقڵتر و بەئەدەبتر بووە، لەوانەی بەچاوێكی بەرز تەماشای زمانانی نەتەوە موسڵمانەكانی هاوسێی كوردیان كردووە، بەڵام بەچاوێكی نزم تەماشای زمانی كوردییان كردووە، كەچی خانا دان بەوەدا دەنێ «فارسی شیرینە»، بەڵام «كوردی شیرنترە»، هەرچۆنێ بێ ئەمە ڕق و كینی ئەوان و سۆز و دەروون پاكی ئێمە پیشان دەدا.

خانا ئاگاداری مێژووی ڕۆشنبیری نەتەوە موسوڵمانەكانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بووە. لەوانەیە وەک تەریقەت سەر بەهیچ لایەنێكی سۆفیزم نەبووبی و تەنیا لایەنی شەریعەتی ئیسلامی سوننی گرتبێ، بەڵام وەک خوێندەوارێک شارەزای مێژووی بزووتنەوەی سۆفیزمی ئیسلام بووە. لە شیعریدا ئەم دیاردەیە بەدی دەكرێ، بەتایبەتی كە قسە دێتە سەر ئەوەی چۆن بەناوی شەریعەتەوە بەربەرەكانی تەریقەت دەكرێ.

لێرەدا ئەگەر خانا ناوی شاعیری تورک عیمادەددینی نەسیمی (لە ١٤١٧دا كوژراوە) هێنابی لەبەر ئەوە بووە سۆفییێكی خۆڕاگری تەریقەتی حوروفی و بەكتاشی بووە دەسەڵات بەناوی شەریعەتەوە بەزندیق تاوانباریان كردووە و لە حەلەب كوشتوویانە و ئینجا پێستیان گورووە، خانا گەلێ نموونەی لەم بابەتەی لابووە، لەسەرووی هەموویانەوە مەنسووری هەلاج (لە ٩٢٢م كوژراوە)، بەڵام ڕەنگە ئەم بایەخدانە لەوەوە هاتبێ تەریقەتی حوروفی لەناو كوردەواریشدا باو بووە، قسە هەیە مەلا پەرێشان (١٣٥٦ - ١٤٢١) لەسەر ئەم تەریقەتە بووبێ.

خانا لەم لایەنەوە دەڵێ:

ئەر چون نەسیمی مكەنان پۆستم
هەر تا زیندەنان هەر تۆنی دۆستم

واتاكەی:

ئەگەر وەک نەسیمی پێستم بگوروون
هەتا زیندووم هەر تۆ دۆستمی

لێرەدا خانا نەسیمی كردووە بەبەڵگە چونكە ئەو شاعیرە سۆفییە سووربووە لەسەر بیروباوەڕی، سەری دانەنواندووە بۆ هیچ ستەمكارێک و لە هیچ هێزێكی دڕندە نەسلەمیوەتەوە. ئەمەش وەک دەردەكەوێ

قسەی سەرزاری یەکێ لە قارەمانەکانیەتی مریەمی خێزانی خوسرەو، ئەم قسەیەی کردووە وەک شایەدی خۆشەویستی خوسرەوی مێردی.

بابەتەکانی شیعر

بەرهەمی شیعری خانا ئەوەی لەبەردەستمان دایە، یا ڕاستتر بڵاوکراوەتەوە، لە دوو بابەت پێکهاتووە، یەکەمیان شیعری لیریکی، دووەمیان ڕۆمانی شیعری. ئەم بابەتانە هەردووکیان لە هەرێمەکانی سەرووی کوردستان و هەورامان و گەلێ لە ناوچەکانی گەرمیان لە ناوەوەن، ئەگەر لەگەڵ غەزەل و قەسیدە ئیسلامەوەیەکە بەراوردیان بکەین، ڕەسەنی نەتەوەیی ئەدەبی کوردی زیاتر لە لیریک و ڕۆمانی شیعریدا ئاشکرایە بەتایبەتی لە ڕووی کێش و قافیە و زمانی شیعری و ڕەوانبێژییەوە. ڕاستە ئەو شیعرەی لەم ماوەیەدا باسی لێوە دەکەین لە ڕووی قافیەوە سادەیە، لە ڕووی کێشیشەوە ژمارەی کێشەکانی زۆر کەمن لە شیعری کلاسیکی نووسراو و لە ئەدەبی میللی نەنووسراو زیاترن، بەڵام شاعیرانی کورد توانیویانە لەناو ئەم قاووغە تەسکەدا داهێنانی بەرز لە ڕووی ئیستێتیکییەوە دەست بخەن.

شیعری لیریکی

خانا ئەگەرگ چی پسپۆری ڕۆمانی شیعری کوردییە و یەکێکە لە داستانسەرا گەورەکانی کورد، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا، شیعری لیریکی هەیە، کەمی بڵاوکراوەتەوە. ئەوەی لە ناوەوەیە لە دوو وێنەدا خۆیان دەردەخەن، یەکەمیان شیعری ئایینی دووەمیان شیعری دڵداری.

١- شیعری ئایینی:

لە مێژووی ئەدەبی کوردیدا شیعرە ئایینییەکانی خانا بەناوبانگن، بەگەلێ ناوەوە لەناو خەڵکیدا ناسراون وەکو «حەوت بەند»، «ئیلا هیات»، «موناجات»، «سەڵەواتنامەی خانای قوبادی». تێکستی ئەم شیعرانە بەجوانترین شیعری ئایینی دەژمێررێن لەناو ئەم بابەتە شیعرەی کە بە زمانانی نەتەوە موسوڵمانەکان بەتایبەتی ئەوەی پێوەندی بەئاینزای سوننییەوە هەیە.

ژمارەی دێڕە شیعری هەر حەوت بەندەکە ئەگەرچی وەکو یەک نییە، بەڵام دێڕی دوایی (دوو نیوە دێڕ) لە هەموو بەندەکاندا دووبارە دەبێتەوە:

وەرنە بەزاتت جە لای زات تۆ
مەکە روون حەشر من شکات تۆ

ئەمە بێگومان لە شێوەی «تەرجیع بەند» دایە، بۆ مەبەستی سروودی ئایینی دانراوە، لەلایەن گۆرانیبێژێک دەخوێنرێتەوە و دێڕی دوایی دانیشتوان (کۆرس) بەئاوازەوە بۆی دەگێڕنەوە. بەندی یەکەمی موناجاتەکەی بەم دێڕانە دەست پێدەکا:

قەدیم موتلەق
یا قائیم بەزات قەدیم موتلەق
حەیی بێ زەوال قەییووم بەحەق

نیگارندەی نەقش نۆ تاق ئەزرەق
لاهووت بێ شەریک بینای بێ مانەند
یەکتای بێ نەزیر بێ میسل و پەیوەند

بەم دێڕانە کۆتایی دێ:

مەگەر هەم بەڕەحم چون تۆ ڕەحیمی
عەمیمولئیحسان عەتا عەزیمی
بیۆ بەئیخلاس گوناهکاری ئەو
ئی کەم خزمەتی و شەرمەساری ئەو
وەرنە بەزاتت جە لای زات تۆ
مەکەروون ڕۆی حەشر من شکاتی تۆ

بەندی حەوتەمی موناجاتەکەی کە دوا بەندە، بەم جۆرە دەست پێدەکا:

یا قائیم بەزات قەدیم قەییووم
هەرچەند کەچ ڕەفتار هەم بێ ئابرووم
قەسەم بەزاتت یاگەی ئومێدەن
ئەر مەکەیم وەسەنگ ڕاستش هەر ئێدەن
نە زەرێ گوونای نەفس ئەمارەن
نە فیتنەی شەیتان شووم بەدکارەن

بەم دێڕانە کۆتایی دێ:

بەعیشق ڕەسوول سەیید سەروەر
جە زەلزەلەی سەخت هایلەی مەحشەر
ڕەببابێ شەریک فەریاد ڕەسیم کەر
یا ڕەحیم ڕەحمێ وەبێ کەسیم کەر
وەرنە بەزاتت جەلای زات تۆ
مەکەروون ڕۆی حەشر من شکات تۆ

جگە لەمە لە بەرهەمەکانی دیکەی خانا بەتایبەتی لە «شیرین و خوسرەو»دا شیعری ئایینی دەبینرێ، وەکو لە فەسڵی یەکەم و میعراجنامەی ڕۆمانی شیعری «شیرین و خوسرەو»دا هاتووە.

٢- شیعری دڵداری: تا ئێستا شیعری لیریکی خانا لە دیوانێکدا بڵاونەکراوەتەوە، بەپەڕاگەندەیی لەسەر لاپەڕە جیاوازەکانی ڕۆژنامە و کۆواری کوردی دەبینرێن.

لێرەدا پێویستە ئاشنایەتی لەگەڵ هەندێ لە بەرهەمی شیعری خانا پەیدا بکەین بەمەرجێ لە شێوازدا دووربێ لەو شیعرە جووت قافیانە (مەسنەوییانە)ی کە لە ڕۆمانی شیعری بەکاری دێنێ، چونکە ئەو لە بنجدا وەک پسپۆڕێک وەستای شیعری چیرۆکی و داستانی و مەلحەمییە، بەڵام پایەی لە شیعری لیریکیدا وەنییە کەمتر بێ.

لە غەزەلێکیدا دەڵێ:

میرزام خاڵ لەیل
وەسواسم کەردەن نوقتە خال لەیل
ئەگریجە پول دیز پای دەسمال لەیل
ئەبرۆی تاق نمای چون هیلال لەیل
زەنخدان فینجان قەلەم گیری لەیل
گەردەن بلووری شای جەمشیری لەیل
سینە ئاینەی ئورس شاری لەیل
سەولی چناران سنعەت کاری لەیل
فەیرووزە خالان ئی نیشان لەیل
لاجیوەرد نە دەور شەمامان لەیل
ناف نافی ئاهووی تەتارانی لەیل
حوقەی نووشداری و بیماران لەیل
تەلەسم دێوبەند قولەی قاف لەیل
ستەرەش نەکەندەن جە پای ناف لەیل
گەنج پەنهانی قوردەت دایەی لەیل
لەعل بەدەخشان گرانمایەی لەیل
بەخانا واتەن وێش وە توفەیل کەرد
گیان وە پایەنداز خاکیای لەیل کەرد

واتاکەی:

خۆشەویستەکەم خاڵی لەیلا
سەری لێ شێواندووم نوقتەی خاڵی لەیلا
گوڵنگەی چنراوی داوێنی دەسماڵی لەیلا
ئەبرۆی وێنەی تاق وەک مانگی یەک شەوەی لەیلا
قووڵایی چەناگەی مەرەکەبدانی قەڵەمە وەسفی لەیلا دەکا

گەردنی بلوور شای جەمشیری لەیلایە
سنگ ئاوێنەی پەیکەری لەیلایە
گەڵای چناران وێنەی نەخشی لەیلایە
خاڵی پیرۆزەیی نیشانەی لەیلایە
لاجیوەرد لە دەوری شەمامەی لەیلایە
ناووکی لەیلا ناووکی ئاسکی تەتارانە
قوتووی لەیلا دەرمانی برینداران‌ە
تەلیسمی لەیلا کە دێو لە قولەی قاف شاردوویانەتەوە
لە خوار ناووکی لەیلا شارراوەتەوە
گەنجینەی شارراوە مەزنی داوەتە لەیلا
یاقووتی بەدەخشانی گرانبەهای لەیلا
بە(خانا)یان وت بۆچ خۆی کرد بەتوفەیلی
گیانی کردە قوربانی لەژێر پێی لەیلا

لەم غەزەلەدا خانا هەندێ وێنەی هەست پێکراو لە سروشت وەردەگرێ و کۆمەڵێ بەردی بەنرخ تەنیا بۆ وەسفی خەت و خاڵ و گەردن و سنگ و مەمک و ناووک و هی دیکە تەرخان ناکا بەڵکو دەست دەبا بۆ هەندێ لە ئەندامەکانی خواروی ناووکی خۆشەویستەکەی. لە شیعری کوردیدا نموونەی وا هەیە شاعیر وەسفی خۆشەویستەکەی دەکا لە تەوقی سەریەوە تا بنی پێی لە ئەندامە دیار و شارراوەکانی دلبەر دەدوێ.

لە شیعرێکی دڵداری دیکەیدا خانا دەڵێ:

من چەنی تۆما تۆم بۆ چەنی عام
تۆ، تۆ تۆی جەرگم جیاکەر جە هام
تۆ تۆ بەند وەبەند بگێڵەش پێدا
گەر تۆ دیت تۆیێ غەیر جە تۆ تێدا
ئەوسا ویت ئاسا باوەرەش وەبەر
وە مەودای ئەڵماس پارە پارەش کەر

واتاکەی:

من لەگەڵ تۆمە وەرە با خەڵکیش ببینن
جەرگم پارچە پارچە بکە و لە لەشم جیای بکەرەوە
هەموو پارچەکان بەپێ بشێلە

ئەگەر لە خۆشەویستی تۆ بەولاوە هیچی تێدابوو
ئەوسا بەئاسانی دەری بێنە وەک هەموو جارێ
بەنووکی ئەڵماس پارچە پارچەی بکە

غەزەلێکی ئاساییە وێنەی گیانی و مەعنەوی وەردەگێڕێتە سەر وێنەی مەتریالی، کە دەڵێ دڵم بکەرەوە تەماشای ناوی بکە بزانە جگە لە تۆ کەسێکی تری تێدایە، ئەگەر ئەمە لۆجیکی نەبێ، کە پێویستە ئەو نەبێ، وێنەی داهێنراوی جوانی شیعرایەتییە.

لە دوو بەیتی ناسکی دیکەیدا دەڵێ:

بەرق سەیف ناز ئەبرۆ خەمینان
عەکس ماوی خاڵ خورشید جەمینان
ئەر بگنۆ وەکۆی قولەی قەزاڵە
مەکەرۆش وەبوولْ سفتەی سەد ساڵە

واتاکەی:

تیری شمشێری نازی برۆ کەوانەییان
عەکسی خاڵی ماوی ڕوو ڕووناکان
ئەگەر تیشکی بدا لە لووتکەی کێوی قەزاڵە
دەیکا بەخۆڵەمێشی سەد ساڵەی پێش ئێستا

لەم شیعرەدا خانا وێنەیێکی زانراو دەخاتەڕوو. ئەبرۆی کەوان و تیری دڵداری کە دڵی خاوەن دڵان دەسمێ، بەڵام داهێنانەکەی لەوەدایە ئەم تیرە بەر لووتکەیێکی شاخی قەزاڵە یا (قەرزاڵە) کەوتووە لە نزیک شاری پاوە و سووتاندوویەتی و کردوویەتی بەخۆڵەمێش. هەڵبژاردنی ئەم شاخە پێوەندی بەوەوەیە دەڵێن لە کۆنا ئاگری پژاندووە واتە بورکانی لێ بووە، یا ئاتەشکەدەی زەردەشتییانی ڕۆژگارانی پێشوو بووە. ئەمە ئاوڕدانەوەیێکی ڕەووانبێژی جوانە لەلایەن شاعیرەوە.

شیرین و خوسرەو

ڕۆمانی شیعری «شیرین و خوسرەو» شاکاری خانای قوبادییە، لە ئەدەبی کوردیشدا جێگەیێکی بەرزی هەیە. لەناوچە جیاوازەکانی هەورامان و گەرمیان و کوردستانی باکووردا ڕۆمانی شیعری هونەرێکی لەڕوو بووە لە ئەدەبدا. لە بنج و بناواندا ناوەرۆکی ئەم چیرۆکە لە حیکایەتی میللی نەتەوەکانی ڕۆژهەڵات وەرگیراوە. بێگومان شاعیری ئێمە هەر لەو سەرچاوانە وەری گرتووە، بەڵام لەپێش ئەودا کۆمەڵێک لە شاعیرانی ئەو ناوچانە دەستیان بۆ ئەم بەسەرهاتە درێژ کردووە و بەشیعری مەسنەوی هۆناندوویانەتەوە، لە سەرووی ئەمانە هەموویان نیزامی گەنجەوی (١١٤٠م - ١٢٠٢م) پێشدەستی کردووە، لەبەر ئەوە چیرۆکەکەی ئەو بووە بەسەرچاوە بۆ هەموو ئەوانەی لە دواییدا چیرۆکی شیرین و خوسرەویان کردووە بەشیعر.

جگە لەمە لە نێوەندی ئەدەبی کوردیدا ئەوە دەگێڕنەوە کە خانا تەنیا خاوەنی «شیرین و خوسرەو» نییە، بەڵکو ڕۆمانی شیعری «یووسف و زولەیخا» و «لەیلا و مەجنوون» و «ئەسکەندەرنامە» و هی دیکەشی هەیە و بەڵام تا ئێستا بڵاو نەکراونەتەوە، ئەگەر ئەمە ڕاست بێ دیارە خاناش وەکو نیزامی ویستوویەتی پێنج یادگاری لەم بابەتەی هەبێ.

شیرین و خوسرەوی خانا بەرهەمێکی ڕەسەن و نوێ و داهێنراوی کوردییە. بێگومان شاعیر شارەزاییێکی تەواوی لە چیرۆکەکەی نیزامی بووە، لەبەر ئەوەیە لە هەندێ جێگە کە خانا دەخوێنیتەوە نیزامی دێتەوە یادت، بەڵام بەگشتی لە زۆر جێگە خانا فەزاییێکی تازەی دروست کردووە لای نیزامی نییە، جگە لەوە بەلای ئێمەوە دیالۆگەکانی خانا هونەروەرێترن لەوانەی گەنجەوی و چیرۆکەکە بەگشتی کوردانە خۆی دەنوێنێ. ڕیالیزم زیاتر بەکارەکەی خاناوە دیارە، ئەمە و لەوێش زیاتر بایەخی بەگرێی سایکۆلۆجی داوە. لەبەر ئەوە «شیرین و خوسرەو»ی خانای قوبادی دەچێتە ناو بەرزترین بەرهەمی ڕەسەنی داهێنراوی شیعری کوردییەوە.

ناوەرۆکی شیرین و خوسرەو

شیرین و خوسرەوی خانا چیرۆکێکی درێژە، جوگرافیای فراوانە، مێژووی ماوەیێکە زۆر کورت نییە، قارەمانی زۆرە، ڕووداوی کۆمیدی و تراجیدی تێدایە بۆیە نموونەیێکی بەرزی بەرهەمی ئەدەبی دراماتیکییە.

ڕۆمانی شیعری خوسرەو و شیرین لە ١٢٠ بەند پێکهاتووە، بۆ هەر بەندێک ناوونیشانێک دانراوە. لە خوێندنەوەی ناوونیشانەکان گەلێ لە ناوەرۆکی چیرۆکەکە ڕوون دەبێتەوە.

لێرەدا بۆ زانیاری جێی خۆیەتی هەندێ لەو ناوونیشانانە بخەینە پێش چاو.

١- لە دایکبوون و مێژووی ژیانی خوسرەوی پەروێز.
٢- میعراجنامە.
٣- دانیشتنی خوسرەو لەسەر تەختی شاهنشاهی.
٤- ناردنی شاپوور لەلایەن خوسرەوەوە بۆ ئەرمەنستان بۆ خوازبێنی شیرین.
٥- چوونی شیرین بۆ مەدائین.
٦- دروستکردنی قەسری شیرین و ڕۆیشتنی شیرین بۆ ئەوێ.
٧- بەیەکگەیشتنی خوسرەو و شیرین لە گۆڕەپانی ڕاودا و سەرەتای دەستپێکردنی خۆشەویستی.
٨- خوسرەو بەمستەکۆڵە شێر دەکوژێ لە دەشتی شاهروودا.
٩- کەنیزەکان ڕاز و نیازی شیرین و خوسرەو دەگێڕنەوە.
١٠- پاڕانەوەی خوسرەو لە شیرین و تووڕەبوونی شیرین لە خوسرەو.
١١- چوونی خوسرەو بۆ وڵاتی ڕۆم و هێنانی لەشکری ڕۆم بۆ سەر بارامی چۆبین.
١٢- دووبارە دانیشتنەوەی خوسرەو لەسەر تەختی شاهی و ئاوەدانکردنەوەی وڵات و غەمگینی بۆ شیرین.

١٣- خوسرەو ئامۆژگاری لە کچی قەیسەر دەخوازێ لە بارەی خوازبێنیی شیرینەوە.
١٤- خوسرەو شاپوور دەنێرێ بۆ لای شیرین.
١٥- شاپوور حیکایەتی فەرهادی بەردتاش بۆ شیرین دەگێڕێتەوە.
١٦- دروستکردنی جۆگای بەردین لەلایەن فەرهادەوە بۆ شیرین.
١٧- لە باسی دڵداری فەرهادی کێوهەڵکەن بەرامبەر بەشیرینی ئەرمەن.
١٨- خوسرەو هەواڵی دڵداریی فەرهاد دەبیستێ.
١٩- دیالۆگی خوسرەو لەگەڵ فەرهادی کێوهەڵکەن.
٢٠- لەبابەت تێکۆشینی فەرهاد لە هەڵکەندنی کێوی بێستوون و تەلاشکردنی لە خۆشەویستیی شیریندا.
٢١- چوونی شیرین بۆ کێوی بێستوون و بینینی فەرهاد.
٢٢- چوونی شیرین بۆ کێوی بێستوون بۆ ئاییینی ناشتنی فەرهاد.
٢٣- نامە نووسینی خوسرەو بۆ شیرین لە بارەی مەرگی فەرهادی کێوهەڵکەنەوە و پەشیمان بوونەوەی لە کردەوەی خۆی.
٢٤- کۆچی دوایی مریەمی ژنی خوسرەو و کچی قەیسەر.
٢٥- بەزمی شایی گواستنەوەی شەکەری ئەسفەهانی بۆ خوسرەو.
٢٦- ڕاووشکاری خوسرەو و گەیشتنی بەقەسری شیرین.
٢٧- مارەکردنی شیرین لە خوسرەو.
٢٨- گواستنەوەی شیرین بۆ خوسرەو.
٢٩- خەونی خوسرەو بەپێغەمبەرەوە و گێڕانەوەی خەونەکە بۆ شیرین.
٣٠- حەزکردنی شێرۆ لە شیرین و سەرەتای پیلان دانان بۆ کوشتنی باوکی.
٣١- چوونی شێرۆ بۆ سەر جێگەی خوسرەو لە خەودا و کوشتنی بەخەنجەر.
٣٢- شوشتن و پاککردنەوەی لەشی خوسرەو لە خوێن لەلایەن شیرینەوە.
٣٣- دانیشتنی شێرۆ لەسەر تەختی شاهی لە دوای لەناوچوونی خوسرەو.
٣٤- شێرۆ ویستی شیرین بێنێتە مەجلیسی خۆی، نەهاتنی شیرین وای کرد بەزۆر بیهێنن.
٣٥- گفتوگۆکردنی شێرۆ لە مەجلیسدا لەگەڵ شیرین.
٣٦- هەڵخەڵەتاندنی شێرۆ و هێنانەدی وەسیەت و ڕاسپاردەکانی شیرین.
٣٧- چوونی شیرین بۆ گەرماو بەناوی خۆڕازاندنەوە بۆ شێرۆی نامەرد، بەڵام لە بنجدا بۆ خۆکوشتن بوو بێ ئەوەی شێرۆ ئاگای لەم کارەبێ.
٣٨- هاتنی کەنیزەکان بۆ لای شیرین، شیرین دڵتەنگی خۆی بۆیان دەربڕی.
٣٩- خۆکوشتنی شیرین لەسەر گۆڕی خوسرەو.
٤٠- گەیشتنی هەواڵی مەرگی شیرین بۆ شێرۆ، شێرۆش لە داخانا خۆی کوشت.

نویشکی ناوەرۆکی «شیرین و خوسرەو»

نەوشیروانی شاهی شاهان کوڕێکی هەبوو ناوی پەروێز بوو، لە پاش کۆچی دوایی نەوشیروان، پەروێز لەسەر تەخت دانیشت. ئەم شاهە تازەیە هیچ جۆرە کەموکوڕی و گیروگرفتێک لە ژیانیدا نەبوو تەنیا کوڕێک نەبێ لە بارەگایدا ببێتە میری وڵات و لەدواییدا لەسەر تەخت لە جێی دانیشێ. ئەم ئاواتەی هاتە دی و کوڕی بوو و ناوی نا خوسرەو.

بۆ پەروەردەکردن و فێرکردنی خوێندەواری و فەرمانڕەوایی و بەڕێوەبردنی دەوڵەت زانایێکی وەکو بوزورگ ئومێد بۆی دەسنیشان کرا، بەم جۆرە کەسێکی زیرەک و زانا و زۆرزانی لێ کەوتەوە.

ڕۆژێ لە ڕۆژان خوسرەو لەگەڵ هەندێ لە یاوەرانی دەچێتە ڕاووشکار. ئێوارە لادەدەنە گوندێک شەو بەبەزم و ڕەزم و ئاهەنگ دەبەنە سەر. لەو سەیرانەدا یەکێک لە یاوەرەکانی ڕوودەکاتە ناو ڕەزی کابرایێک و هەندێ بەرسیلە دەڕنێ. لە دوای کۆتایی ڕاو و سەیرانەکە هەواڵی ئەم ڕووداوە بەر گوێی پەروێزی باوکی خوسرەو دەکەوێ. پەروێز زۆر لێی تووڕە دەبێ و فەرمان دەردەکا دوو پێی ئەسپەکەی ببڕنەوە و زین و لغاوەکەشی بدەنە خاوەن باخەکە و نینۆکی یاوەرەکەی خوسرەویش بکێشن. خوسرەو ئەم کارەی پێ ناخۆش دەبێ و دەست دەکا بەگریان و داوای لێبوردن لە باوکی دەکا، گەورە پیاوان دەکەونە ناوبژی و تکا لە پەروێز دەکەن لە خوسرەو خۆش بێ.

شەوێکیان خوسرەو خەون بەنەوشیروانی باپیریەوە دەبینێ، لە خەونەکەدا دڵی دەداتەوە و لەباتی ئەسپە پێ بڕاوەکە ئەسپێکی چاکتری پێشکێش دەکا، هەروەها کچێکی جوانی دەداتێ و مۆسیقاژەن و گۆرانیبێژیشی بۆ دەرەخسێنێ.

ئەم خەونە خوسرەو دڵشاد و گوشاد دەکا. لە بارەگای خوسرەودا شاپوور ناوێک دەژی، وێنەکێشێکی (هونەروەری شێوەکار) زیرەک دەبێ. ڕۆژێکیان بۆی دەگێڕنەوە لە ناوچەی مەهستان، لای زەریاچەی دەربەند (زەریای خەزەر یا قەزوین) شاژنێک هەیە ناوی بەزمانی ئەرمەنییە شەمیرا، لای ئێمە مەهین بانووی پێ دەڵێن، ژنێکی پایەبڵندە، ژیانی بەبێ هاوسەر دەباتە سەر، برازایێکی هەیە، کچێکی شۆخ و شەنگە، ناوی شیرینە، ئەوەندە بەسەر جوانی ئەودا هەڵدەڵێن بەبێ ئەوەی خوسرەو چاوی پێی بکەوێ حەزی لێ دەکا و بەکوڵ گیرۆدەی دەبێ.

خوسرەو داوا لە شاپووری هونەروەر دەکا بۆ ئەوەی بچێ بۆ وڵاتی مەهستان و شیرین بدۆزێتەوە و مەسەلەی خوازبێنی بۆ بڕەخسێنێ. شاپوور لە دوای گەڕانێکی زۆر و بە پرس شوێنی شیرین دەدۆزێتەوە. وێنەیێکی خوسرەو دەکێشێ بەدارێکدا لەسەر ڕێگەی شیرین هەڵی دەواسێ. شیرین لە ڕێگەی ڕاووشکاریدا چاوی بەوێنەکە دەکەوێ، یەکسەر داوا دەکا بۆی بێنن. بەبینینی وێنەکە حەزی لێ دەکا. کەنیزەک و دەستە خوشکان لەوە دەترسن مەسەلە کاری دێو و درنج و جنۆکە بێ، بۆیە وێنەکە لەناودەبەن و دەگەڕێنەوە.

شاپوور کە ئەمە دەبیستێ بۆ جاری دووەم وێنەی خوسرەو دەکێشتەوە و ئەمجارەیان لە نزیکی

هەوارگەی شیرین هەڵی دەواسێتەوە. شیرین کە ئەمەیان دەبینێ زیاتر هۆگری دەبێ. یاوەرەکانی ئەمجارەش وێنەکە ون دەکەنەوە و ئەو شوێنەش چۆڵ دەکەنەوە، شاپوور کۆڵ نادا بۆ جاری سێیەم وێنەی خوسرەو دەکێشێتەوە و بەدارا هەڵی دەواسێتەوە. دیسانەوە کە شیرین چاوی پێی دەکەوێ بەجارێ پەرێشان دەبێ و کەم دەمێنێ لە هۆش خۆی بچێ. یاوەرەکانی لەوە دەترسن ئەنجامی ئەم کارە خراپ بکەوێتەوە، لەبەر ئەوە هیچیان بۆ نامێنێ ئەوە نەبێ دەست بەبەزم و ڕەزم و ئاهەنگ بکەنەوە. کەچی ئەم کارە وێنەی خوسرەو لە خەیاڵی شیرین ناسڕێتەوە. لەم دیمەنەدا شاپوور خۆی لە پەنایێکدا دەشارێتەوە، لەگەڵ یەکێ لە کەنیزەکانی شیرین قسە دەکا، هەواڵی وێنە و خاوەن وێنەکەیان تێ دەگەیەنێ. لە پێشانا قسەکانی شاپوور بۆ شیرین دەگێڕنەوە، شیرین ناچار دەبێ بچێ بۆ لای شاپوور بۆ ئەوەی هەموو شتێک لەم بابەتەوە بزانی. باس لە دڵداری خوسرەوی بۆ دەکا.

شیرین بیر لەوە دەکاتەوە چۆن بگاتە خوسرەو. بۆ ئەمە مۆڵەت لە پووری وەردەگرێ. ئیتر سواری شەودێز دەبێ بۆ ئەوەی بچێ بۆ دەرەوە لە پڕ ئاوزەنگ لە وڵاغی دەدا و لە کەنیزەکان جیا دەبێتەوە، هەرچەندە هەوڵ دەدەن بیگەنێ بۆیان ناکرێ، ناچار بەنائومێدی، دەگەڕێنەوە لای مەهین بانووی پووری و بەسەرهاتەکەی بۆ دەگێڕنەوە.

شیرین کە لە کەنیزەکان جیادەبێتەوە لادەداتە سەروچاوەی کانیاوێک بۆ مەلەکردن. خوسرەویش بەکوڵ چاوەنۆڕی ئەوە دەبێ شاپوور هەواڵی تازەی شیرینی بۆ بێنێ. لەوکاتەدا بەهۆی پیاو خراپانەوە ناخۆشی دەکەوێتە نێوان کوڕ و باوک. باوک فەرمانی بەندکردنی کوڕی دەردەکا. بزورگ ئومێدی مامۆستای پێشنیاز دەکا خۆی بشارێتەوە، بۆیە بڕیار دەدا ڕوو لە ئەرمەنستانی مەڵبەندی شیرین بکا. پێش ئەوەی بکەوێتە ڕێ پیاوەکانی تێ دەگەیەنێ ئەگەر کچێکی وا هات جێگە و ڕێگەی باشی بۆ ئامادە بکەن. مل دەنێتە ڕێگە، لە پڕ دەگاتە سەروچاوەی ئەو کانیاوەی شیرین تێیدا خەریکی مەلە دەبێ. لەجێیێکی نادیارەوە سەیری دەکا، لە جوانییەکەی بێ هۆش دەبێ. کە شیرین هەست بەبوونی ئەو دەکا لەوێ لە ئاو دێتە دەرێ و جلەکانی لەبەر دەکاتەوە و سوار دەبێ و پشتی تێ دەکا. کەسیان لەوە دڵنیا نابێ ئەوەی چاوی پێ کەوتووە، ئەو کەسەیە کە خۆشی دەوێ. هەر یەکەیان بەمەزەندە بۆ مەسەلەکە دەچێ. ئیتر شیرین دەگاتە مەدائین و خوسرەویش دەگاتە ئەرمەنستان. پیاوانی خوسرەو شیرین دەناسنەوە، هەموو کاروبارێکی ژیانی ئەوێی بەچاکی بۆ جێبەجێ دەکەن. بەم جۆرە ئەو ڕۆژانە بەچاوەنۆڕی خوسرەو دەباتە سەر.

لەولاشەوە کە خوسرەو دەگاتە «بەردەع»ی قشلاقی مەهین بانووی پووری شیرین، بەگەرمی پێشوازی لێدەکەن لەو ماوەی کە لەوێ دەمێنێتەوە.

لە دوای چاوەنۆڕییێکی زۆر شیرین لە مەدائین بێ هەوەس دەبێ و ئارەزووی ئەوە دەکا بگوێزرێتەوە جێگەییێکی دیکە. بۆ ئەم مەبەسە لە شوێنێک خانووی بۆ دروست دەکەن. ئێستا ئەو جێیە ناوی «قەسری شیرین»ە. هەرچەندە شوێنەکەی پێ خۆش نابێ، بەڵام بۆ مەبەسی چاوەنۆڕی ناچار دەبێ تێیدا بژی.

لە بابەت هەواڵی خوسرەوەوە شەوێکیان لە دیوەخانی خۆیدا لەگەڵ یارانی کۆڕی خۆشی و ڕابواردن

دەبەستن. شاپوور هەواڵی بینینی شیرینی بۆ باس دەکا و تێی دەگەیەنی ڕەنگە شیرین لە مەدائین بێ. خوسرەو ئەمەی پێ خۆش دەبێ، دەستبەجێ بڕیار دەدا شاپوور بچێتەوە مەدائین بەدوای شیرین، ئەم هەواڵەش بەمەهین بانوو دەگەیەنێ. شاپوور سواری «گوڵ گوون» دەبێ بەرەو مەدائین دەکەوێتە ڕێ و خۆی دەگەیەنتە کۆشکەکەی شیرین، لە دواییدا هەردووکیان پێکەوە دەگەڕێنەوە ئەرمەنستان.

لەو ماوەیەدا پەروێزی باوکی خوسرەو کۆچی دوایی دەکا، کە هەواڵ دەگاتە خوسرەو بۆ مەدائین دەگەڕێتەوە. ئەو کاتە دەزانێ شیرین لەگەڵ شاپوور گەڕاوەتەوە ئەرمەنستان، ئەمەی زۆر پێ ناخۆش دەبێ. شیرین لە ئەرمەنستان پێشوازییێکی پڕ لە شکۆی بۆ دەکرێ و لەگەڵ پووری بەیەکتری شاد دەبنەوە.

خوسرەو لەسەر تەختی شاهانە دادەنیشێ، لە دوای ماوەییێک بارام چۆبین کە یەکێ بووە لە سەرکردەکانی لەشکری لێی یاغی دەبێ، پیلانێک دادەنێ بۆ گرتنی، ئیتر بۆ ئەم مەبەسە لەگەڵ هەندێ لە سەرکردەکانی سوپادا دەدوێ. خوسرەو ئەوەی بۆ ئاشکرا دەبێ کە دەسەڵاتی کزبووە، کەسی وا نەماون یاریدەی بدەن، لەبەر ئەوە ناچار دەبێ خۆی دەرباز دەکا و بەرەو ئەرمەنستان دەکەوێتە ڕێ.

لە ڕێگەی سەفەری ئەرمەنستان خوسرەو تووشی شیرین دەبێ لەکاتی سەیران و ڕاووشکاردا، بۆ یەکەم جار چاویان بەیەکتری دەکەوێ و بەشادی دەگەڕێنەوە بۆ دیوەخانی مەهین بانووی پووری شیرین. مەهین بانوو پێشوازییێکی گەرمیان لێ دەکا و خوسرەو لەوێ نیشتەجێ دەبێ، بەڵام مەهین بانوو لەوە دەترسێ خوسرەو پێش ئەوەی خوازبێنی شیرین بکا هەڵی بخەڵەتێنی، لەبەر ئەوە ئامۆژگاری دەکا وریای خۆی بێ. ژیانی پێکەوەییان بەدڵی خوسرەو نابێ چونکە شیرین لە هەموو شتێکدا بەقسەی ناکا و لە ڕووی دەوەستێ.

لەم ماوەیەدا شیرین و خوسرەو لە نزیکەوە لەگەڵ یەکتریدا دەژیان و سەیران و ڕاووشکاریان پێکەوە دەکرد. جارێکیان لەڕاوێکدا شێرێک هێرشیان بۆ دەبا. خوسرەو بەمستەکۆڵە دەیکوژێ و فەرمان دەردەکا پێستەکەی بگوروون. ئەمە دەبێتە هۆی ئەوەی زیاتر بەدڵی شیریندا دابچێ، بۆ یەکەم جار ماچێکیشی دەداتێ.

وا ڕێک دەکەوێ شیرین لەگەڵ کەنیزەکانی دەچنە دیوەخانی خوسرەو. پێش ئەوە ئامۆژگارییان دەکا بەدەم ئاواز و مۆسیقاوە ئەو شیعرانە بچڕن کە لە عەشقی شیرین و خوسرەو دەدوێن بۆ ئەوەی خوسرەو زیاتر گیرۆدەی شیرین ببێ، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا شیرین بەڕەقی گفتوگۆی لەگەڵدا دەکا و هیچ جۆرە بایەخێکی پێ نادا، چەندوچوون دەکەوێتە نێوانیانەوە، دیالۆگیان بێ ئەنجام دەبێ، تا مەسەلەکەیان دەگاتە ئەوەی شیرین تانەی لێ دەدا و پێی دەڵێ تەخت و تاراجی داگیرکراوە، ئەگەر پیاو بوایە پێش هەموو شتێک تەخت و تانجەکەی دەست دەخستەوە پێش ئەوەی خۆی بەدڵدارییەوە خەریک بکا. خوسرەو ئەمەی پێ ناخۆش دەبێ، بەزیزبوون ئەوێ بەجێ دێڵێ بەرەو وڵاتی ڕۆم دەکەوێتە ڕێ و یارمەتی لە قەیسەر داوا دەکا بۆ ئەوەی لەشکری بداتێ و بڕوا فەرمانڕەوایی بارامی چۆبین بڕووخێنی و تەخت و تانجی خۆی دەست بخاتەوە، قەیسەری ڕۆم بەپیریەوە دەچێ و لەشکری دەداتێ بۆ ڕووخاندنی دەسەڵاتی بارام و هەروەها مریەمی کچیشی لێ مارە دەکا. جەنگێکی قورس دەکەوێتەوە لە ئەنجامدا خوسرەو

سەردەکەوێ و دەگەڕێتەوە سەر تەخت و تانجی خۆی و دەست دەکاتەوە بەفەرمانڕەوایی.

لەگەڵ ئەوەی خوسرەو خاوەن ژن بوو و ئەو ژنە مریەمی کچی قەیسەری ڕۆم بوو بەڵام دڵی هەر بۆ شیرین لێی دەدا و حاڵی ناوەوەی سایکۆلۆجی دەروونی خراپ بوو. شیرینیش شەو و ڕۆژ لەژێر باری غەم و پەژارە دەتلایەوە و بۆ چارەڕەشی خۆی دەیلاواندەوە.

لەو ماوەیەدا مەهین بانووی پووری شیرین کۆچی دوایی دەکا ، تەختی شاهی بەشیرین دەسپێرێ، بەڵام ئەم مەقامە بەرزە دەردی تیمار ناکا و خوسرەو لەناو دڵ و دەروونیدا ناسڕێتەوە. دەتوانێ بۆ ماوەی ساڵێک هێمنی خۆی بپارێزێ، ئیتر لە وزەیدا نامێنێ و ڕێی مەدائین دەداتە بەر خۆی، لەوێ هەواڵی گەیشتنی شیرین بەخوسرەو دەگەیەنن، دیارە لە ترسی مریەمی خێزانی ناتوانێ لێی نزیک ببێتەوە. شیرین لەو کۆشکەی بۆی دروست کرابوو نیشتەجێ دەبێ.

لەو ماوەیەدا بارامی چۆبین کۆچی دوایی دەکا. خوسرەو ڕاوێژکارانی کۆ دەکاتەوە، بەدەم وا دەردەبڕێ مردنی بارامی پێ ناخۆش بووە، بەڵام ئەوی ڕاستی بێ ئەم هەواڵەی پێ خۆش دەبێ و ئاهەنگی شادی دەگێڕێ و لەو کۆڕی گوشادییەدا باربودی گۆرانیبێژی ناودار گۆرانییان بۆ دەچڕێ.

ئەڤینی شیرین وا لە دڵی خوسرەودا دەچەسپێ ڕاستەوخۆ داوا لە مریەم بکا بەوە ڕازی بێ شیرین بخوازی بۆ خۆی، بەڵام مریەم سوور دەبێ لەسەر ئەوەی نابێ بەهیچ جۆرێ بیر لەوە بکاتەوە. خوسرەو ناتوانێ دەسەڵاتی دەوڵەتی بەقوربانی خۆشەویستی بکا ، لەبەر ئەوە جار ناجار هەواڵی شیرین دەپرسێ. بێگومان دەوری شاپووریش هەر لەناوەوە بووە. هەرچەندە چاوی بەشیرین بکەوتایە ئەوەی بۆ ڕوون دەکردەوە کە خوسرەو شیرینی خۆش دەوێ. شیرین هەڵوێستی خوسرەوی پێ ناخۆش دەبێ، لەبەر ئەوە گازاندەی لێ دەکا.

لەوکاتەدا ڕووداوێکی تازە لە مەسەلەی دڵداری خوسرەو و شیرین پەیدا دەبێ ئەویش دڵداریی فەرهادی کێوهەڵکەن یا پەیکەرتەراشە.

ڕۆژێکیان شیرین لە کۆشکەکەی خۆیدا داوای شیر دەکا ، بەڵام ڕانەمەڕ دوور دەبی و شیری دەست ناکەوێ. ئەم پێویستییەی بەرەو ڕووی شاپوور دەکاتەوە. شاپوور باسی فەرهاد دەکا وەک هونەروەرێکی بلیمەت و زیرەک بۆی هەیە جۆگەلەیێک لەبەرد دروست بکا لە نێوان چایەری ڕانە مەڕەکە و کۆشکی شیریندا. بەم جۆرە دەتوانن لە چایەرەکە مەڕ بدۆشن و شیرەکە بڕێژنە ناو جۆگەلە بەردینەکەوە ئیتر بۆ خۆی دێتە خوار تا کۆشکی شیرین.

شاپوور فەرهاد دێنێتە لای شیرین، لەوێ فەرهاد گوێ لە قسەکانی دەگرێ، بەڵام هیچی لێ تێ ناگا ، چونکە لە یەکەم بینیندا گرفتاری دەبێ بەجۆرێک زۆر خۆی پێ ڕاناگیرێ و لە مەجلیس دەچێتە دەرەوە و لە شاپوور دەپرسێ قسەکانی شیرینی دووبارە بۆ بگێڕێتەوە چونکە هیچی لێ تێ نەگەیشت، ئیتر فەرهاد وەکو شیرین دەیویست جۆگەلەیێک لە بەرد دەتراشێ. بەشێوەیێک خۆشەویستی شیرین دەکەوێتە ناو دڵ و دەروونییەوە هۆشی لای خۆی نامێنێ، مەسەلەی ئەم خۆشەویستییە دەکەوێتە بەر گوێی خەڵکی.

خوسرەو کە ئەمە دەبیستێ داوای فەرهاد دەکا بیهێنن بۆ لای، دیالۆگێکی درێژ لە نێوانیاندا دەکرێ. فەرهاد بەئاشکرا و بەبێ ترس قسەی خۆی دەکا. خوسرەو دەکەوێتە پیلان دانان بۆ لەناوبردنی فەرهاد. بۆ ئەم مەبەسە شاخێک دەستنیشان دەکا کونێکی تێدا بکا بۆ ئەوەی ببێتە ڕێگە و خەڵکی هاتوچۆی تێدا بکەن و پێویستییان بەوە نەبێ بەشاخ هەڵگەڕێن بۆ ئەوەی بچنە ئەودیو. فەرهاد ڕازی دەبێ، بەڵام مەرجی بۆ دادەنێ، دەڵێ ئەگەر کۆتاییم بەکارەکە هێنا پاداشم ئەوەیە شیرینم بدرێتێ. بێگومان خوسرەو ئەم قسەیەی فەرهادی پێ ناخۆش نابێ و ڕازی دەبێ، چونکە وا دەزانێ بەهیچ جۆرێ فەرهاد ناتوانێ کارەکە بگەیەنێتە ئەنجام. ئیتر فەرهاد دەست دەکا بەکار، لەگەڵ هەڵکەندنی کونەکە وێنە و نەقش و نیگاری هونەری لە شاخەکەدا دەتراشێ، لە وێنەکاندا دیمەنی خوسرەو و شیرین و ڕاووشکار و جەنگەکانی خوسرەو دەبینرێن.

شیرین سەردانی شاخەکە دەکا بۆ ئەوەی ئەنجامی کارەکەی فەرهادی چاو پێ بکەوێ، لەو سەردانەدا پێی مایینی شیرین هەڵدەخلیسکێ، فەرهاد زوو بەهانای دەگا و شیرین و مایینەکەی هەڵدەگرێ و دەیانباتەوە جێی خۆیان. هەواڵی ئەم هەڵوێستە دەگاتەوە خوسرەو، جگە لەمە خوسرەو لەوە دەترسێ کارەکەی فەرهاد تەواو ببێ، چونکە بەڵێنەکەی خۆی نایەنێتە دی و شیرینی ناداتێ.

ڕاوێژکاران کۆدەکاتەوە نەخشەی پیلانێک بکێشن بۆ ئەوەی ئەم مەسەلەیە تاوتوێ بکەن. یەکێ پێشنیاز دەکا پیرێژنێکی ناشیرینی دەعەجانی ڕاسپێرن بچێتە لای فەرهاد بەدرۆ شین و واوەیلا بکا بەهۆی مردنی شیرین، لەوانەیە فەرهادیش لە داخانا بمرێ یا خۆی بکوژێ. پیرێژن دەڕوا و ئەوەی پێی دەسپێررێ دەیکا ، فەرهاد کە ئەم دیمەنە دەبینێ دەست لەکار هەڵدەگرێ و کوڵنگەکەی دەدا بەسەری پیرێژن. لە دوای ئەمە دەست دەکا بەلاواندنەوەیێکی پڕ لە سۆز بۆ شیرین. ئیتر لە هۆش خۆی دەچێ و دەکەوێتە سەر ڕوو و گیانی پاکی لە لەشیدا دەردەچێ.

ئەم هەواڵە ناخۆشە شیرین دڵگیر دەکا ، دەچێ بۆ سەر تەرمەکەی و بەکوڵ بۆی دەلاوێنێتەوە. فەرمان دەردەکا بەشێوەیێکی ڕێکوپێک ئایینی کفن و دفنی جێبەجێ بکەن. خورپەی دڵی خوسرەو لەپاش مردنی فەرهاد نامێنێ، ڕووداوەکەی پێ خۆش دەبێ و نامە لەم بابەتەوە بۆ شیرین دەنووسێ و داوای لێ دەکا غەم بۆ فەرهاد نەخوا. شیرین دڵخۆشی بەنامەکە نایە، بەپەژمردەیی ڕۆژان دەباتە سەر.

لەو سەردەمەدا مریەمی کچی قەیسەر (ژنی خوسرەو) کۆچی دوایی دەکا ، شیرین ماتەمنامە بۆ خوسرەو دەنێرێ و ناوی مریەم وەک ژنێکی ناشیرین دەهێنێ.

لەوکاتەدا خوسرەو وەک شاهنشاهێک گەورە و دیار دەبێ، ئارەزووی ئەوە دەکا بەبێ مارەکردن شیرین ببێتە ژنی، بەڵام خوسرەو ناتوانی هەڵی بخەڵەتێنێ. شەوێکیان لە دیوەخانی خوسرەو باس لە کچی جوان دەکرێ. لە کوێ کچی جوان دەست دەکەوێ؟ هەر کەسەو ناوی وڵاتێک دێنێ. یەکێ باس لە کچێکی جوان دەکا ناوی شەکری ئەسفەهانی دەبێ. ئیتر خوسرەو کە باس لە جوانی شەکر دەکەن، بەبێ ئەوەی چاوی پێی کەوتبێ حەزی لێ دەکا ، بۆ ئەم مەبەسە ڕوو دەکاتە ئەسفەهان و دەیدۆزێتەوە، لە دوای دیالۆگێکی نێوانیان بڕیاری خوازبێنی دەدا و دەیگوازێتەوە. بەڵام بەهیچ جۆرێ شیرین لەبەر چاوی

ناکەوێ. لە پاشانا دڵداری لە دڵیدا دەبزوێتەوە، بۆ ئەمە بڕیار دەدا بچێ بۆ ڕاو لە ڕێگە دەگاتە لای کۆشکی شیرین، هەوڵ دەدا لێی بچێتە ژوورەوە، بەڵام شیرین دەرگای لێ ناکاتەوە. لە پاش پاڕانەوەییێکی زۆر شیرین بە کەنیزەکان دەڵێ لە کۆشکی دیکەدا جێی بۆ دابنێن. ئینجا شیرین خۆی دەچێتە لای و دیالۆگێکی دوور و درێژ لە نێوانیاندا دەبێ. ئەنجام قسەکانی شیرین بەدڵی خوسرەو نابن. خوسرەو لەمە تووڕە دەبێ و کۆشکی شیرین بەجێ دێڵێ و بەسەرهات بۆ شاپوور دەگێڕێتەوە. شاپوور هێمنی دەکاتەوە و ئامۆژگاری دەکا ئاگاداری خۆی بێ و هەموو شتێک لە پاشانا بەدڵی ئەو دەبێ.

شیرین لەم کارە دڵی دەڕەنجێ و زیزبوونی خوسرەوی پێ ناخۆش دەبێ، لەبەر ئەوە لەکاتی تاریک و ڕوونی بەیانی خۆی دەگەیەنێتە ئۆردووگای خوسرەو، ئەمە دەبێتە جێی شادمانی بۆ شیرین.

شیرین «نیکیسا» و «باربود»ی گۆرانیبێژ و مۆسیقاران کۆ دەکاتەوە و هەندێ بابەتیان فێردەکا گۆرانیبێژەکان بەناوی خۆی و بەناوی خوسرەوەوە بیچڕن. لەکاتی ئاهەنگەکەدا کە خوسرەو گوێی لەم دیالۆگە شیعرییە دڵدارییە دەبێ هەر بەیەکجاری لە پەلوپۆ دەکەوێ، ئەوجا پاش ئەوەی شیرینیش دەردەکەوێ خوسرەو بەتەواوی لە هۆش خۆی دەچێ و دەکەوێتە بن پێی شیرین. ئەو شەوە تا بەیانی بەڕابواردنی ماچ و مووچ و مێبازی و خواردنەوە دەبەنە سەر، بەڵام شیرین خۆی دەپارێزێ و لە خوسرەو نزیک نابێتەوە. خوسرەو ناچار دەبێ بڕیاری مارەکردنی شیرین لە خۆی بێنێتەجێ. بۆ بەیانی هەموو شتێک ساز دەبێ بۆ ئاهەنگگێڕانی مارەکردنی شیرین لە خوسرەوی پەروێز، بەم ڕەنگە بەیەکتری شاد دەبن.

ماوەییێک ژن و مێرد بەخۆشی ڕادەبوێرن، تا شەوێک خوسرەو خەونێک دەبینێ، سوارێک داوای لێ دەکا واز لە ئایینی ئاگرپەرستی بهێنێ، بەڵام خوسرەو ئەم داوایە ڕەت دەکاتەوە و بەوەی لەسەر ئایینی باب و باپیرانی لاناچێ. سوارەکە ڕمێک دەکا بەسنگیدا، لەم کاتەدا خوسرەو ڕادەچڵەکێ و لەخەو هەڵدەستێتەوە. بۆ بەیانی خەونەکەی بۆ شیرین دەگێڕێتەوە. شیرین پێشنیاز دەکا لە خەزنەکەیان هەندێ زێڕ و زیو و بەردی بەنرخ دەربێنن و بیکەن بەخێر بۆ ئەوەی لەم بەڵایە دووربکەونەوە.

لە خەزنەکەدا تۆمارێک دەدۆزنەوە لەناو قوتوییێکدا دەبێ، پیشانی خەزنەداری دەدەن بۆ ئەوەی بۆیانی بخوێنێتەوە. ئەمە وەسیەتنامەی ئەردەشێری بابەکانە بۆ نەوەکانی پاش خۆی. لەوێ ئەوە هاتووە لە شاری مەککە پێغەمبەرێک دەردەکەوێ ناوی محەممەدە، پێویستە ئیمانی پێ بێنن. شیرین باوەڕ بەنووسینی ناو تۆمارەکە دەکا، بەڵام خوسرەو دوودڵ دەبێ و نایەوێ لە ئایینی باب و باپیرانی ببێ.

لە دوای ماوەییێکی کەم نامەی پێغەمبەر دەگاتە دەستی خوسرەو، داوای لێ دەکا بێتە سەر ئایینی ئیسلام. خوسرەو بەشێوەییێکی ناشیرین وەرامی دەداتەوە. لەبەرئەوە پێغەمبەر دوعای خراپی لێ دەکا، زۆری پێ ناچێ بەختی خوسرەو دەکەوێتە لێژییەوە. شێرۆیەی کوڕی حەز لە شیرینی باوەژنی دەکا، لە پێناوی هێنانە دی ئەم مەبەسە پیلان بۆ کوشتنی باوکی دادەنێ. هەموو نزیکەکانی دەربار ڕازی دەکا ڕێگەی لێ نەگرن. شەوێک دەچێتە سەر پێخەفی باوکی و دەیداتە بەر خەنجەر و دەیکوژێ. بێگومان شیرین بەکوشتنی مێردی دڵگیر دەبێ.

شێرۆیە لە جێی باوکی لەسەر تەختی شاهنشاهی دادەنیشێ. فەرمانڕەوایی بەسیاسەتی زەبر و زەنگ بەڕێوەدەبا، لەگەڵ شیرینی باوەژنی ڕووبەڕوو دەبێتەوە و نهێنیی ناو دڵی دەخاتە ڕوو و پێی دەڵێ حەزی لێ کردووە. شیرین زۆر لێی دەپاڕێتەوە دەستی لێ هەڵبگرێ بەڵام بێ سوود. ئیتر شیرین داوای چل ڕۆژ مۆڵەت لە شێرۆیە دەکا بەناوی ئەوەی چل ڕۆژ پرسەی خوسرەوە. شێرۆیە ڕازی دەبێ و دەچێتە ڕاوشکار و سەیران. لە دوای چل ڕۆژ داوای شیرین دەکا. ئەم جارەیان شیرین داواکاری تری دەبێ، ئەگەر شێرۆیە جێبەجێیان نەکا شووی پێ ناکا، داواکارییەکانی ئەمانە بوون:

ڕووخاندنی هەموو کۆشکەکانی باوکی، کلک و گوێکردنی وڵاغە چاکەکان، دابەشکردنی سامان، لەناوبردنی مۆسیقار و گۆرانیبێژەکان. شێرۆیە هەموو داخوازییەکانی جێبەجێ دەکا.

شیرین خۆی ئامادە دەکا بۆ گەرماو بەناوی لەش شوشتن و خۆ ئارایشکردن بۆ ئەوەی بەبووک ببرێ بۆ شێرۆیە. بەڵام مەبەسی ئەمە نەبوو و شتێکی دیکە بوو. لە دوای ئەوەی شیرین خۆی دەشوا و جل دەگۆڕێ، کەنیزەکان بانگ دەکا، ڕاستی مەبەسەکەیان پێ دەڵێ و ماڵئاواییان لێ دەکا. کەنیزەکان دەست بەگریان دەکەن و لێی دەپاڕێنەوە بەڵام بێ سوود، فەرمان دەردەکا ماینەکەی بۆ بێنن، سواری دەبێ و ڕوودەکاتە لای گۆڕی خوسرەو.

لەسەر گۆڕی خوسرەو بەکوڵ دەگری، ئینجا خەنجەرەکەی ژێر سوخمەی لە کالان هەڵدەکێشێ و دەسکی لە ئەرز گیر دەکا و نووکی خەنجەرەکە لە سنگی گیر دەکا و خۆی دەهاوێتە سەری تا گیانی دەردەچێ.

کە هەواڵ دەگاتە شێرۆیە لە حەژمەتانا شێت دەبێ و دەداتە دەشت و کێو، لە لووتکەییێکی هەزاری بەر هەزار خۆی فڕێ دەداتە خوارەوە و هەپڕوون بەهەپڕوون دەبێ.

لە پاشانا ئەو و شیرینیش لە تەک خوسرەودا دەنێژن.

پێناسەی ڕۆمانی شیعری شیرین و خوسرەو

خانای قوبادی ڕۆمانی «شیرین و خوسرەو»ی لە ساڵی ١١٥٣ھ دا بەئەنجام گەیاندووە، ئەم مێژووە لە دوا دێڕەکانی بەشی یەکەمی چیرۆکەکەدا هاتووە:

باجەلای شیعرت شیرین ڕەونەق بۆ
چون دوعای خاسان مەقبوول حەق بۆ
عەزیزولقەدرێ ئەو چون نیزامی
بپەرسۆ تەئریخ ئەی نامەی نامی
(غەین)و(قاف)و(نوون)، (جیم) کەرۆ حیساب
لێش مبۆ ڕەوشەن چون قورس ئافتاب

واتاکەی:
شیعرت ڕوون و شیرین و ڕەونەقدارە
وەک دوعای پیاوچاکان قوبوول دەکرێ

مەقامت بڵندە وەکو نیزامی
لە مێژووی ئەم نامە ناودارە بپرسە
(غەین) و (قاف) و (نوون) و (جیم) حسێب بکە
بۆت روون دەبێتەوە وەک قورسی خۆر

بەحسێبی ئەبجەد کۆی تیپەکانی غەین و قاف و نوون و جیم دەکاتە ساڵی ١١٥٣ی هیجری، ئەمە دەکاتە ساڵی ١٧٤١م، ئەمەش ساڵی لێبوونەوەی شاعیرە لە دانانی ڕۆمانی شیعری «شیرین و خوسرەو».

سەرەتای بەشی یەکەمی «شیرین و خوسرەو» کە سەرەتای ڕۆمانە شیعرییەکەیە بەم دێڕانە دەست پێدەکا:

بەنام ئەو کەس (شیرین) ئەرمەن
پەیدا کەرد (فەرهاد) پەیش بی بەکۆکەن
هەر سوب تا ئێوار نە پای (بێستوون)
تەقەی قوڵنگش یاوا بەگەردوون
نەڕاش چەندین جەور چەند جەفا بەردش
ئاخر بەناکام ئەڕوا سپەردش

واتاکەی:

بەناوی ئەو کەسەی شیرینی ئەرمەنە
فەرهاد پەیدا بوو بۆی بوو بە کێوهەڵکەن
هەموو بەیانییێک تا ئێوارە لە پای بێستوون
تەقەی کوڵنگی دەگاتە گەردوون
لە دوای چەشتنی چەندین جەور و جەفا
لە ئەنجامدا بەناکامی گیانی سپارد

بەشی میعراجنامە لە «شیرین و خوسرەو»دا بەم دێڕانە دەست پێدەکا:

شەوێ وێنەی شەمع تەجەللای کۆی توور
عەرسەی سەر زەمین ڕەوشەن بێ جەنوور
چەتر چین چەرخ چون دێبای گوڵ دۆز
مدرەوشا جە دوڕ نەجم شەب ئەفرۆز
توراب تیرەی ئەرز عەنبەرین
مبەخشا سۆڵەی شەمس خاوەرین

واتاکەی:

شەوی ڕووناکی وەک تەجەللاکەی کێوی توورە
هەموو عەرسەی سەرزەوی بەنوور ڕووناک بۆتەوە
چەتری چەرخ وەک دیبای بەگوڵ چنراوە
لە دوورەوە ڕووناکی لە ئەستێرەی شەو دەدرەوشێتەوە
خۆڵی تاریکی ئەرزی عەنبەرین
دەرگای خۆری ڕۆژهەڵات دەکاتەوە

میعراجنامە بەم دێڕانەش کۆتایی دێ:

ئومێدن بەزات دانای شیرین کار
مەزموون ئەی نەزم جەواهێر نیگار
چون ڕاز شیرین نادیرەی ئەییام
شیرین بۆ بەکام کافەی خاس و عام

واتاکەی:

هیوا بەکەسی دانای کاری جوان دەکا
ناوەڕۆکی ئەم شیعرە بەگەوهەر ڕازاوەتەوە
وەک ڕاز و نیازی شیرینی دەگمەن لە ڕۆژگاردا
شیرین ئارەزووی هەموو خاس و عامێکە

خانا تێکستی بەسەرهاتی دڵداریی شیرین و فەرهاد لە بەشی سێیەم دەست پێدەکا بەناوی «لەدایکبوونی خوسرەو»، ئەم دێڕە شیعرانە سەرەتای چیرۆکەکەیە:

شوعەرای شیرین نەزم شەکەر ڕێزەی ڕاز
شێخ نیزامی تەور شەفیعا ئەنداز
بە ڕەشح خامەی میشکین چون مانی
بەی تەور ئینشا کەرد لەوح مەعانی
چون بە حەسبولئەمر قەدیم لا مەوت
نەوشیروان نۆشا مەی جە شیشەی فەوت
بەویفق تەوفیق زات ئیلاهی
هورمز نیشت نە تەخت فەرِ بەخش شاهی
بەڕەسم و ئایین نەوشیروان پێش
مەعموور کەرد بەعەدڵ ویلایات وێش

واتاکەی:

شاعیرانی شیرین شیعر و قسەی جوان
وەک شێخی نیزامی و لە ئەندازەی ئەرستۆ
بەتەڕایی قەڵەمی مشکینی وەک مانی
بەو جۆرە لەوحی مەعانی نووسی
وەک لە قەدەری قەدیمی نەمر نووسراوە
نەوشیروان مەیی نۆشی لە جامی مردن
بەپێی تەوفیقی زاتی ئیلاهی
هورمز لەسەر تەختی موبارەکی شاهی دانیشت
بەپێی ڕێ و ڕەسمی نەوشیروانی پێشوو
هەموو ویلایەتەکان بەعەدلی ئەو مەعموور بوون

خانا هەموو ڕۆمانەکەی «شیرین و خوسرەو» بەم دێڕانە دوایی پێ دێنێ:

هەردوو هام قیران جە مەکان نەو
نیان نە پاڵووی مەزار خوسرەو
فورزەند و بابۆ و حەرەم چەنی هەم
تەکیەدان بەسەنگ سیای تار و تەم
یاران بەزاری بەدیدەی نمناک
سەرداران بەهەم سپەردن بەخاک
دەوران بێ پۆ کارش دوو ڕەنگەن
ئاخر جای گشتمان ئەو ماوای تەنگەن

واتاکەی:

هەردووکیان بەجووتە لە جێی تازە
لە تەک مەزاری خوسرەو نێژران
منداڵ و باوک و حەرەم و هەرچی هەیە
بە بەردی ڕەشی تاریک لە خۆیان دەدا
یاران بەگریان و چاوی پڕ لە فرمێسکەوە
سەردارانیان پێکەوە بەخاک سپارد
کاری دەورانی زۆڵ دوو ڕوویییە
ئەنجام جێی هەموومان ئەو ماڵە تەنگەیە

بەم ڕەنگە خانای قوبادی لە ڕۆمانە شیعرییەکەی دەبێتەوە و شەوچرایێکی دیکە دەخاتە ناو ئەدەبی ڕەنگینی کوردییەوە.

نموونەی شیعری ڕۆمانی شیعری «شیرین و خوسرەو»

ڕۆمانی شیرین و خوسرەو نموونەیێکی بەرزە لە مەیدانی سۆز و ئەڤینی دڵداری و لێکسیکۆنی ڕەوانبێژی و داهێنانی وێنەی شیعری و باسکردنی پێوەندی کۆمەڵایەتی ئادەمزاد، بە وشەی جوان و ڕستەی پاراو و تەعبیری ڕازاوە و هەناسەیێکی کوردانە نووسراوەتەوە.

لێرەدا نموونەی ئەو بەرهەمە دەخرێتە ڕوو:

-١-

لە کاتێکدا شیرین و کەنیزەکانی لە سەیران و ڕاووشکار بوون، وێنەی خوسرەویان کێشا بوو و بەدرەختێکەوە هەڵیانواسیبوو، بۆ ئەوەی شیرین چاوی پێ بکەوێ و بەڵکو دڵی بچێتێ.

خانا بەم دێڕە شیعرانە وەسفی شیرین و کەنیزەکانی دەکا:

جەو دما شیرین شای سۆسەن خاڵان
چەنی سوپا و سان نازک نەوهاڵان
بەدەوڵەت بەو جا تەشریف ئاوەردن
گەڵا جە گوڵزار موشەررەف کەردن
دەردم نازاران ڕشتەی ئیلاهی
کەرد شان وەپا سەیوانی شاهی
وستشان جە شاخ ڕەیحانە و سونبول
جە بەرگ نەسرین شەقایق و گوڵ
فەرشێ پەی شیرین شۆخ شیرین ڕەنگ
خاستەر جە دیبای کارخانەی فەرەنگ
شەکەر لەب بەسەد لار و لەنجە و ناز
نیشت وە باڵای فەرش گوڵان بەئەنداز
فەرماش تا ساقیی سادەی سیم ئەندام
لەب ڕێز کەرد قەدەح جە بادە گوڵ فام
نۆشاشان ڕەندان زوڵف بۆ عەنبەرین
پەیا پەی پەیوەست بەشادیی شیرین

واتاكەی:

لەو كاتەی شیرینی شای خاڵ سووسنییان
لەگەڵ لەشكر و سامانی نەونەمامانی ناسک
بە تەنتەنە تەشریفیان هاتە ئەو جێیە
گەلای گوڵزاران بەخێرهاتنیان كردن
لەو دەمەدا نازدارانی دەسكردی خودا
سەیوانی شاهییان ڕاست كردەوە
ڕەیحانە و سونبولیان لە شاخ بڵاوكردەوە
لە بەرگی نەسرین و شەقایق و گوڵ
فەرشێكی جوان بۆ شیرینی شۆخ دروست بوو
جوانتر لە قوماشی كارخانەی فەرەنگ
لێوشیرین بەسەد لارولەنجە و نازەوە
لەسەر فەرشی چنراو بەگوڵ دانیشت
فەرمووی با ساقیی سادەی ئەندام زیوین
جامی پڕ بكا لە شەرابی گوڵ ڕەنگ
جوانانی زولفیان بۆنی عەنبەرە نۆشیان كرد
یەک لە دوای یەک بەبێ بڕانەوە بەیادی شیرین

-٢-

بۆ یەکەمین جار لە سەیران و ڕاووشکارێکدا شیرین و خوسرەو چاویان بەیەکتری دەکەوێ. بەم دێڕە شیعرانە خانا هەست و نەستی خۆی دەردەبڕێ بەرامبەر ئەم هەڵوێستە ڕۆمانتیکییەی دڵدار و دڵبەری کۆ کردبووەوە:

هەردوو چون سوورەت نەقش كەندەی سەنگ
مدیان بەهەمدا بێ سەدا و بێ دەنگ
خوسرەو چون شاباز شەش دانگ شاهی
شیرین وینەی سەوڵ ڕشتەی ئیلاهی
خوسرەو چون خورشید درەخشندەی نوور
شیرین وێنەی شەمع تەجەللای كۆی توور
خوسرەو چون یووسف شوخ كەنعانی
شیرین چون تەرسای شێخ سەنعانی

یەكێ جە یەكێ شۆخ و شەنگتەر بێن
هەردوو پادشای ساحێب ئەفسەر بێن
منمانا جە دوور ڕوخسار پەروێز
خەت چون وەنەوشەی گوڵ باغچەی نەوخێز
دەستەی زوڵف لوول سیای عەنبەرین
مبەخشا شۆخی بەشێوەی شیرین
شیرین جە شۆخی و شیرینی خوسرەو
جە دەستەی كاكۆڵ پەخش چینی ئەو

واتاكەی:

هەردووكیان وەک وێنەی نەقشكراوی سەربەرد
دەیاننواڕییە یەكتری بێ قسە و بێ دەنگ
خوسرەو وەک شای بازان و تەواوی بێ كەموكوڕی
شیرین وەک شەنگەبی دەسكردی خودا
خوسرەو وەک ڕۆژی كە ڕووناكی دەپژێنێ
شیرین وەک مۆمی كێوی توورە
خوسرەو وەک یووسفی شۆخی كەنعانە
شیرین وەک ئاگرپەرستی شێخی سەنعانە
یەک لە ئەویتر شۆخ و شەنگتر بوو
هەردووكیان پادشای خاوەن تانج بوون
لە دوورەوە ڕوخساری پەروێز دیار بوو
خەتی سمێڵی گوڵی وەنەوشەی باغچەی تازە پشكووتوو بوو
دەستەی زولفی لوولی ڕەشی عەنبەر بۆ
بەشێوەیێكی جوان بەخشراوتە شۆخێک
شیرین گرفتاری شۆخی و جوانی خوسرەو
و دەستەی كاكۆڵی بڵاوبووەوەی ئەو بووە

-٣-

بەم دێڕە شیعرانە خانا وەسفی یەكتری بینینی شیرین و فەرهادی كێوهەڵكەن دەكا:

وەختێ بەفەرهاد بێچارەی كۆكەن
یاوا ڕێزەی ڕاز شیرین ئەرمەن

کێشا نە دەروون ئاه ستەمناک
دەرسات چون مەسرووع خلتیا نە خاک
کەفت نە ڕووی زەمین بەوێنەی زامدار
پێچاوپێچ وەرد چون کلافەی مار
شیرین شەش دانگ زوڵف دەستە زنجیر
مەمان شەمامەی وەشبۆی بۆ عەبیر
زانا کە فەرهاد جە ڕێزەی ڕازش
بەمەحز شۆخیی نەغمەی ئاوازش
بێ خود خلتیا نە خاک سارا
سەودای تیر عەشق جە لاش و یارا
خەیلێ خەیاڵ کەرد جە بێ قەراریش
بەڕەنگێ هەنی کەردش دڵداریش
ئێمجار وات بشنەو هەی مەرد ئوستاد
بۆ جە ڕای دۆستی خاترم کەر شاد

واتاکەی:

له وەختێکدا فەرهادی بێچارەی کێوهەڵکەن
گەیشتە ئەوەی گفتوگۆ لەگەڵ شیرینی ئەرمەن بکا
ئاهێکی ستەمناکی لە ناخی دەروونیدا هەڵکێشا
یەکسەر وەک خووگرتوو لەسەر خاک گەوزی
کەوتە سەر ڕووی زەوی وەک بریندار
پێچی خواردەوە وەک کلافەی مار
شیرینی بێ کەموکوڕی زوڵفی وەک قەفی زنجیر
مەمکی شەمامەی بۆنخۆش و عەبیر
کە زانی فەرهاد لە ئەنجامی گفتوگۆ
لەبەر جوانی و ئاوازی قسەی خۆشی
بێ هۆش دەگەوزی لەسەر خاک
کوشتەی تیری عەشق بوو بەلەش و بەگیان
زۆر بیری کردەوە بەبێ ئۆقرەیی
بەشێوەییێکی قورس کەوتە ناو دڵدارییەوە

ئینجا وا ببیستە ئەی مامۆستای مەرد
بۆ لای دۆستایەتی بمگەیەنە ئەنجام

-٤-

وەک لە ناوەرۆکی چیرۆکەکە دیارە شێرۆ حەز لە شیرینی باوەژنی دەکا، لە پێناوی دڵداری باوکی دەکوژێ، بۆ ئەوەی بتوانی شیرین بکا بەژنی خۆی. شاعیری ئەم ماوەیەمان خانا بەزمانی شێرۆ بەم جۆرە لەگەڵ شیرین دەدوێ:

شێرۆ وات: شیرین دڵدار دلبەر
مەر تۆ جە دەردم نەداری خەبەر
حەققا حەققەتەن تەوەن لێت وارۆ
کەس جە دەرد کەس خەبەر نەدارۆ
من عەشق شێوەت کارێ پێم کەردەن
هەر دەم موازوون ئاوات بەمەردەن
کوورەی کووزەگەر جۆش و تاومەن
زووخ دڵ نە جای خورد و خاومەن
شەوان شومارەی ستارە زانام
بێ خاوی جە تاف ئاوان ستانام
نوجووم ئەختەر ئەفلاک شمەردم
کەوکەب بەکاتیب کەیوان سپەردم
دەفتەرخانەی فەرد شەوگارم وانان
حیساب ئەنجوم ئەفلاکم زانان
دوودیم دەماوەند بوویینەوە توور
ئاهیر دام نە بەند کاوکۆی بلوور

واتاکەی:

شێرۆ وتی: ئەی شیرینی دلبەری دڵدار
مەگەر تۆ ئاگاداری دەردی من نی
بەهەق و بەهەقیقەت بەردت لێ دەبارێ
کەس ئاگای لە دەردی کەس نییە

عەشقی تۆ کارێکی وای پێم کردووە
هەموو دەم ئارەزوو و ئاواتم مردنە
کوورەی وەستای گۆزە بەجۆش تواندوومیەتەوە
زووخاوی دڵ لەجێی خەو و خۆراکمە
بەشەوان خەریکی ژماردنی ئەستێرەکانم
بێ خەویم لە دەنگی سولاوکەی ئاوانەوەیە
ئەستێرەکانی ئاسمانان دەگرمەوە
ئەستێرەی بەختم بەنووسەری زوحەل سپارد
دەرسی بەختم لە دەفتەری شەوگار دایە
لەوێ حسێبی ئەستێرەکانی ئاسمان کراوە
دەماوەندی دووکەڵاوی بووە بەشاخی تووڕ
ئاگر بەربووە جومگەکانی شاخی وەک بلوور

-٥-

لە دوای کوشتنی خوسرەوی پەروێز لەلایەن شێرۆی کوڕیەوە، بەم دێڕە شیعرە پڕ لە سۆزانە شیرین لەسەر گۆڕی خوسرەو شین و شەپۆڕی بۆ دەکا و دەلاوێنێتەوە پێش ئەوەی بەخەنجەر خۆی بکوژێ:

خوسرەو خرۆشان خیشم جۆش و کۆ
سەردار سەرکەش سەرکەشانم ڕۆ
لاڵ پۆش و لاڵ بەخش خاس خەیاڵم ڕۆ
نەوەی کەیکاووس کەمەر لاڵم ڕۆ
شاه شێر شکار غازیانم ڕۆ
سالار سەرهەنگ کەی کەیانم ڕۆ
دڵدار و دڵبەر دلاوەرم ڕۆ
گەنجووری کۆی گەنج یاداوەرم ڕۆ
شاهنشای شاهان شەهرەیارم ڕۆ
دەسباز دەسگیر دەس ئەفشارم ڕۆ
سوڵتان سالار بەحر و بەڕڕم ڕۆ
سەبر سەرداران کڵاو زەڕم ڕۆ
خواجە غولامان دوڕ نەگۆشم ڕۆ

کەیانی مەجلیس بادەنۆشم ڕۆ
باش باشقەی عەزیزانم ڕۆ
سەردار ساحێب کەنیزانم ڕۆ
بێدادم گەردوون کەیقوبادم ڕۆ
شێر زەبەردەست هەی فەرهادم ڕۆ
شیرین بەی دەستوور خوسرەو ملاونا
فوغان و زاریش تەوەن متاونا
دەس بەرد هۆرکێشا دەشنەی تێغ تێز
دەستەش مەحکەم کەرد نە قەبر پەروێز
نووکەش کەرد وەبان نێشش و نارا
سەرکەرد نەباڵا سەرنێش خارا
واتش: دەهر دوون خودا نیگەهدار
هامشوون جە ڕەنگ ڕاگەی ڕۆزگار
با ڕۆژ ڕەوشەن کەروون بەزوڵمات
سەر بەڕوون نە سای سیاهی مەمات
سەر بنیەن نە سای سیای سەنگەوە
تەک دەم بەتەکیەی تار و تەنگەوە

واتاکەی:
گریان و فریادم بۆ خوسرەو جۆشی سەند
سەرداری سەربڵندی هەموو سەربڵندانم ڕۆ
سوور پۆش و قسە خۆش و خەیاڵ جوانم ڕۆ
نەوەی کەیکاووسی کەمەر لەعلینم ڕۆ
شای شێر بەزێن و جەنگاوەرم ڕۆ
سەردار و گەورەی کەیانییەکانم ڕۆ
دڵدار و دلبەری قارەمانم ڕۆ
خەزنەداری کۆمەڵە خەزنەی باداوەرم ڕۆ
(باداوەر ناوی خەزنەیێکە لە خەزنەکانی خوسرەو)
سەرداری شاهان و شای گەورەم ڕۆ
سەخی و چاودێری خاوەن ئەفشارم ڕۆ